

Obsah

ÚVOD	8
1 MOŽNOSTI DĚTÍ, KTERÉ NEMOHOU VYRŮSTAT VE VLASTNÍ BIOLOGICKÉ RODINĚ	9
1.1 ÚSTAVNÍ VÝCHOVA	9
1.2 NÁHRADNÍ RODINNÁ PÉČE	10
1.2.1 <i>Osvojení</i>	10
1.2.2 <i>Pěstounská péče</i>	11
1.2.2.1 Individuální pěstounská péče.....	12
1.2.2.2 Skupinová pěstounská péče	13
1.2.2.3 SOS dětské vesničky	13
1.2.2.4 Poručenská péče	13
1.2.2.5 Opatrovnictví	14
1.2.2.6 Pěstounská péče na přechodnou dobu (short-term foster care).....	14
1.2.3 <i>Hostitelská péče</i>	14
2 HOSTITELSKÁ PÉČE	16
2.1 JAK SE STÁT HOSTITELEM.....	16
2.2 JAKÉ DĚTI JSOU PRO HOSTITELSKOU PÉČI VHODNÉ	18
2.3 JAK HOSTITELSKÁ PÉČE PROBÍHÁ	19
3 POTŘEBY DĚTÍ A POTŘEBY DOSPĚLÝCH	21
4 PLÁN EMPIRICKÉHO ŠETŘENÍ	24
4.1 CÍLE.....	24
4.2 FORMULACE PROBLÉMU	24
4.3 METODA ZKOUMÁNÍ.....	25
5 REALIZACE EMPIRICKÉHO ŠETŘENÍ	27
5.1 PASPORTIZACE VZORKU	27
5.1.1 <i>Ředitelé dětských domovů</i>	27
5.1.2 <i>Hostitelské rodiny</i>	28
5.1.3 <i>Pracovnice orgánu sociálně-právní ochrany dětí</i>	28
5.2 ZMĚNY METOD ZKOUMÁNÍ.....	29
6 ANALÝZA DAT	30
6.1 PREZENTACE VÝSLEDKŮ	30
6.1.1 <i>Ředitelé dětských domovů</i>	30
6.1.2 <i>Pracovnice orgánu sociálně-právní ochrany dětí</i>	33

6.1.3	<i>Hostitelské rodiny</i>	36
6.2	POZITIVA ČI VÝHODY HOSTITELSKÉ PÉČE	38
6.2.1	<i>Seznámení s fungující rodinou a rodinným prostředím</i>	38
6.2.2	<i>Mužský a ženský vzor</i>	39
6.2.3	<i>Vazba na blízkého člověka</i>	39
6.2.4	<i>Podpora dětí</i>	40
6.2.5	<i>Šance pro starší děti</i>	40
6.2.6	<i>Možný přechod do pěstounské péče</i>	41
6.2.7	<i>Prožitky</i>	42
6.2.8	<i>Vnitřní naplnění, seberealizace</i>	42
6.3	NEGATIVA ČI RIZIKA HOSTITELSKÉ PÉČE	42
6.3.1	<i>Špatná komunikace, spolupráce a nedůvěra</i>	42
6.3.1.1	<i>Zklamání z nenaplněného očekávání</i>	43
6.3.1.2	<i>Špatný výchovný vliv na dítě</i>	43
6.3.1.3	<i>Organizační riziko</i>	43
6.3.2	<i>Brzký konec</i>	44
6.3.3	<i>Krádeže</i>	45
6.3.4	<i>Přebírání zodpovědnosti za dítě</i>	45
6.3.5	<i>Nemožnost výchovného působení</i>	46
6.3.6	<i>Nárokování, obtěžování hostitelské rodiny</i>	47
6.3.7	<i>Legislativa</i>	47
6.4	USPOKOJOVÁNÍ PSYCHICKÝCH POTŘEB	48
6.4.1	<i>Potřeba stimulace, náležitého zásobení podněty</i>	48
6.4.2	<i>Potřeba smysluplného světa</i>	49
6.4.3	<i>Potřeba životní jistoty</i>	49
6.4.4	<i>Potřeba identity</i>	50
6.4.5	<i>Potřeba otevřené budoucnosti</i>	50
7	SHRNUTÍ	51
	ZÁVĚR	55
	SEZNAM LITERATURY	57

Úvod

Téma hostitelská péče jsem si zvolila proto, že mi oblast náhradní rodinné péče i ústavní výchovy je blízká a zajímám se o nové trendy v ní. Hostitelská péče je nový vznikající druh péče řazený mezi druhy náhradní rodinné péče. Spíše než o náhradu rodinné péče se ale jedná o doplněk ústavní výchovy, který umožňuje dětem vyrůstajícím v dětském domově alespoň občas trávit čas s náhradní rodinou mimo dětský domov. Prozatím se jedná pouze o příklad dobré praxe, hostitelská péče není ukotvená v legislativě.

Hostitelské péči se u nás nevěnují ani žádní autoři. Vzhledem k nedostatku literatury k tématu hostitelské péče vycházím ve své práci převážně z informací získaných od lidí, kteří se hostitelské péči věnují v praxi nebo s ní mají nějakou zkušenost.

Bakalářská práce se věnuje pohledu ředitelů dětských domovů, pracovníků orgánu sociálně-právní ochrany dětí a hostitelů na hostitelskou péči. Hodnocení těchto tří skupin respondentů jsem zaměřila na to, jak vnímají výhody, nevýhody či rizika a možnost uspokojování základních psychických potřeb.

Na pozitiva a negativa či rizika se zaměřuji z důvodu, že každý jev s sebou kromě svých výhod na jedné straně přináší i určitá rizika či nějaké nevýhody na straně druhé. Tak tomu je zajisté i u hostitelské péče. Závěrem bych chtěla dospět k tomu, jak výše uvedené skupiny respondentů vnímají hostitelskou péči a jak o ní přemýšlí. Zda si uvědomují i rizika a mohou se jim tedy snažit předcházet či zda vidí hostitelskou péči pouze z pohledu jejích pozitiv.

Oblast uspokojování psychických potřeb jsem zvolila z toho důvodu, že v ní spatřuji hlavní možný přínos pro děti z dětských domovů. Myslím, že uspokojování psychických potřeb by mělo být jedním z hlavních důvodů, proč se hostitelská péče realizuje. Pravděpodobně by bylo možné tuto problematiku zařadit do oblasti výhod hostitelské péče. Jelikož ji ale v otázce náhradní rodinné péče vnímám jako významnou, věnuji se jí odděleně.

Teoretická část

1 Možnosti dětí, které nemohou vyrůstat ve vlastní biologické rodině

Důvodů, proč děti nemohou vyrůstat ve své biologické rodině, je hned několik. Může se jednat o děti, kterých se rodiče vzdali hned po jejich narození, dále o děti, jejichž rodiče péči o ně nezvládají. Důvodem je zanedbávání, zneužívání a týrání dětí v jejich rodinách, vystavování dětí násilí v rodině a ohrožování mravního vývoje dítěte. Důvodem může být také umístění rodičů do vězení. Jedná se tedy především o děti z dysfunkčních či afunkčních rodin. Ale samozřejmě ve své biologické rodině nemohou vyrůstat ani děti, které přijdou o oba rodiče. (Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí)

A jak je o takové děti pečováno dál?

1.1 Ústavní výchova

Děti z dysfunkčních a afunkčních rodin jsou nejčastěji na předběžné rozhodnutí soudu odebrány ze svých biologických rodin a soud následně rozhodne o nařízení ústavní výchovy. Pokud jde o děti mladší 3let, bývají umístěny do kojeneckých ústavů či dětských domovů pro děti do 3 let.

Jestliže se jedná o děti od 3 do 18 let, jsou nejprve umístěny na diagnostický pobyt do diagnostického ústavu. Po komplexním vyšetření, které trvá obvykle dva měsíce, jsou děti umístěny do některého ze školských zařízení pro výkon ústavní výchovy. Těmi jsou dětské domovy, dětské domovy se školou a výchovné ústavy. V těchto zařízeních pobývají do doby dosažení plnoletosti, kdy ústavní výchova končí, nebo do rozhodnutí soudu o ukončení ústavní výchovy.

V době umístění dítěte do ústavní výchovy se dané zařízení a příslušný orgán sociálně-právní ochrany dětí snaží o udržování kontaktu dítěte s rodiči, o vytváření zdravého vztahu a o návrat dítěte do vlastní rodiny. Cílem práce by měla být sanace rodiny. V některých případech toto ale možné není a pak se pro dané dítě hledá jiná

vhodná rodina, ve které by mohlo vyrůstat. Dalším cílem tedy je umístění dítěte do náhradní rodinné péče.

1.2 Náhradní rodinná péče

Náhradní rodinná péče je forma péče o děti, které nemůže vychovávat jejich biologická rodina. Dítě je vychováváno v náhradní rodině v prostředí, které se nejvíce blíží přirozené rodině.

Náhradní rodinná péče je v našem státě ošetřena Zákonem č. 94/1963 Sb., O rodině a Zákonem č. 359/1999 Sb., O sociálně-právní ochraně dětí. Dále tuto problematiku řeší Haagská úmluva o ochraně dětí a spolupráci při mezinárodním osvojení.

1.2.1 Osvojení

V naší republice je největší zájem o osvojení neboli adopci. Tato forma náhradní rodinné péče je definována jako svazek osob, který nabývá práv a povinností rodiny, tedy rodičů a dětí. Zanikají povinnosti, práva a vztahy dítěte k jeho biologickým rodičům a vznikají k adoptivním rodičům. Vznikají tak tedy nové příbuzenské vztahy mezi dítětem a osvojitelem i mezi dítětem a příbuznými osvojitelů. (Provazníková, 2002)

Při osvojení přijímají manželé nebo v některých případech i jednotlivci právně volné dítě za vlastní. Adoptivní rodina nahrazuje nezletilému dítěti chybějící rodinné prostředí. Osvojitelé osvojením nabývají rodičovské zodpovědnosti, ta se týká péče o zdraví, o tělesný, citový, rozumový a mravní vývoj, zastupování dítěte a správy jeho majetku. (Matějček, Koluchová, Bubleová, Kovařík, & Benešová, 2002)

Pro osvojení existují pevně stanovená pravidla uvedená v zákoně o rodině a v zákoně o sociálně-právní ochraně dětí. Mezi osvojitelem a osvojencem musí být přiměřený věkový rozdíl, obdobný jako je věkový rozdíl v biologických rodinách. Osvojit dítě může manželská dvojice, manžel nebo manželka rodiče dítěte i osamělá

osoba, ta však má malou pravděpodobnost získat dítě do osvojení. (Matějček, Koluchová, Bubleová, Kovařík, & Benešová, 2002)

Osvojit lze jen dítě právně volné a dítě nezletilé. Možnost osvojení se tedy týká pouze určité skupiny dětí, neboť ne všechny děti v dětských domovech jsou právně volné. Právní volnost může dítě získat několika způsoby.

První skupinu tvoří děti, jejichž rodiče podepsali písemný souhlas s osvojením. Tento souhlas mohou rodiče udělit nejdříve 6 týdnů po narození dítěte před soudem nebo orgánem sociálně-právní ochrany dětí. (Gabriel & Novák, 2008)

Dalším způsobem jak se dítě stane právně volné je dlouhodobý nezájem rodičů o něj. Jedná se o případy, kdy se rodiče nezajímají o své dítě, které ale nemá ve své péči, dítě tedy žije v dětském domově. V praxi se rozlišují dva nezájmy rodičů. První je žádný zájem, kdy rodiče neprojeví zájem o dítě během prvních dvou měsíců jeho života. Nevyhledávají kontakt s dítětem ani se nesnaží získat informace o jeho vývoji a prospívání. Druhý je kvalifikovaný nezájem, tento nezájem musí trvat alespoň po dobu 6 po sobě jdoucích měsíců a to kdykoli od doby umístění dítěte do ústavní péče. O právní volnosti dítěte vždy rozhoduje soud. (Gabriel & Novák, 2008)

Zákon o rodině rozlišuje dvě formy osvojení - osvojení prosté, zrušitelné a osvojení nezrušitelné. Osvojení prosté může soud v budoucnu z vážných důvodů zrušit a to na návrh osvojitele či osvojence. Osvojení nezrušitelné zrušit nelze, nabytá práva a povinnosti jak rodičů, tak dětí jsou trvalá. Do nezrušitelného osvojení lze umístit pouze děti starší jednoho roku, jelikož jsou již známé možné zdravotní a vývojové obtíže dítěte. (Gabriel & Novák, 2008)

1.2.2 Pěstounská péče

Jedná se o státem garantovanou a kontrolovanou formu náhradní rodinné péče, kdy je dítě trvale umístěno do rodiny pěstounů. Dítě může být svěřeno do péče fyzické osobě nebo manželům pěstounům. Pěstoun dostává od státu na poskytovanou péči příspěvek. Svěřením dítěte do pěstounské péče nevzniká příbuzenský vztah dítěte s pěstouny a jejich příbuznými jako tomu je u osvojení. Pěstoun se tedy nestává plně odpovědným za dítě ve všech oblastech. Pěstoun má právo zastupovat

dítě a spravovat jeho záležitosti pouze v běžných záležitostech. V ostatních záležitostech musí pěstoun žádat o souhlas zákonného zástupce dítěte. (Matějček, Koluchová, Bubleová, Kovařík, & Benešová, 2002)

O pěstounské péči rozhoduje soud. Soud rozhoduje o začátku pěstounské péče a dohlíží na její průběh, neboť pěstounům stanovuje povinnost pravidelně o výkonu pěstounské péče podávat zprávy. Dále také může z vážných důvodů na základě návrhu rozhodovat o zrušení pěstounské péče. Tento návrh na zrušení pěstounské péče může podat dítě svěřené do pěstounské péče, pěstouni nebo sociální pracovníci. Pěstounská péče končí dosažením plnoletosti dítěte. (Matějček, Koluchová, Bubleová, Kovařík, & Benešová, 2002)

Pěstounská péče je vhodná pro děti, které nejsou právně volné nebo které se nepodařilo umístit do osvojení. Těmto dětem umožňuje tato forma náhradní rodinné péče vyrůstat v rodině a ne v ústavní péči. Jelikož tyto děti nejsou právně volné, rodičovská odpovědnost zůstává jejich biologickým rodičům. Proto smí pěstouni rozhodovat jen v běžných záležitostech, jak již bylo zmíněno výše. V mimořádných záležitostech jako jsou lékařské zákroky či rozhodování o budoucím povolání dítěte je však nutný souhlas zákonného zástupce dítěte, jeho biologického rodiče. (Gabriel & Novák, 2008)

V odborné literatuře se uvádí několik druhů pěstounské péče, jedná se o individuální pěstounskou péči, skupinovou pěstounskou péči, SOS dětské vesničky, poručenství a opatrovnictví.

1.2.2.1 Individuální pěstounská péče

Individuální pěstounská péče probíhá v podmínkách přirozené rodiny. Jedná se tedy o situaci, kdy pěstoun s pěstounkou mají své děti, či své děti již vychovali, a přijmou další dítě do pěstounské péče. (Matějček, Koluchová, Bubleová, Kovařík, & Benešová, 2002) Jde tedy o formu náhradní rodinné péče, která je velmi podobná osvojení a i prostředí běžné rodiny, ale na rozdíl od osvojení je přísunná většímu počtu dětí, jelikož nevyžaduje právní volnost.

1.2.2.2 Skupinová pěstounská péče

Skupinová pěstounská péče probíhá v zařízeních pro výkon pěstounské péče, což jsou velké pěstounské rodiny. V tomto případě se jedná o rodiny až s osmi a více dětmi, z nichž některé jsou vlastní pěstounů a některé jsou přijaté do pěstounské péče. (Matějček, Koluchová, Bubleová, Kovařík, & Benešová, 2002)

1.2.2.3 SOS dětské vesničky

V SOS dětských vesničkách je péčí pověřena matka-pěstounka, která bydlí se svěřenými dětmi v samostatném domku. S vedením domácnosti a výchovou svěřených dětí matce-pěstounce pomáhá teta. V jednom domečku bydlí až šest dětí různého věku a pohlaví. Často se jedná o skupiny sourozenců, kteří by v jiné formě náhradní rodinné péče neměli šanci vyrůstat společně. (Matějček, Koluchová, Bubleová, Kovařík, & Benešová, 2002)

1.2.2.4 Poručenská péče

V případě, že dítěti zemřeli rodiče, byli zbaveni rodičovské odpovědnosti, byla jim pozastavena rodičovská odpovědnost nebo nemají způsobilost k právním úkonům v plném rozsahu, stanoví soud dítěti poručníka. Práva a povinnosti poručníka zahrnují výchovu dítěte, zastupování dítěte a správu majetku dítěte. (Matějček, Koluchová, Bubleová, Kovařík, & Benešová, 2002)

Poručník se tedy stává zákonným zástupcem dítěte. Mezi ním a dítětem však nevzniká příbuzenský vztah. Pokud se poručník osobně stará o dítě, mají oba nárok na zabezpečení od státu, jaké je stanovené pro pěstounskou péči. Poručník podává pravidelně zprávy soudu o vývoji a prospívání poručenice. Přestože poručník je zákonným zástupcem dítěte, všechna rozhodnutí v důležitých záležitostech jsou závislá na schválení soudu. (Gabriel & Novák, 2008)

1.2.2.5 Opatrovnictví

Opatrovníka dítěti také stanovuje soud, současně mu i vymezuje rozsah jeho práv a povinností vůči dítěti. Práva a povinnosti vždy záleží na důvodu jeho ustanovení. Opatrovník se nestává zákonným zástupcem dítěte, pouze vykonává některá rodičovská práva a povinnosti. (Matějček, Koluchová, Bubleová, Kovařík, & Benešová, 2002)

1.2.2.6 Pěstounská péče na přechodnou dobu (short-term foster care)

Tato forma náhradní rodinné péče je využívána především v anglicky mluvících zemích. U nás se v praxi nevyužívá, jelikož je u nás zavedený systém dětských domovů s dlouhou tradicí. Oproti tomu v anglicky mluvících zemích se systému dětských domovů příliš nevyužívá.

Této formy náhradní rodinné péče je využíváno v situacích, kdy rodina potřebuje krátkou intervenci a dítě může být následně navraceno zpět do své biologické rodiny. Jindy může být dítě do této formy péče umístěno na přechodnou dobu, než se pro něj najde jiná vhodná rodina na stálou náhradní rodinnou péči. Případně může být této formy péče využíváno v případech, kdy rodiče nezvládají kontrolu nad svým dítětem, dítě se v tomto případě učí během pobytu u pěstounů sebekontroly a dochází do sociálního programu. Vždy se tedy jedná o krátkodobé, přechodné umístění dítěte do této pěstounské rodiny. V této formě péče o dítě je značně podporován pravidelný kontakt dítěte s jeho biologickými rodiči. To umožňuje budování zdravého vztahu s někdy nepřátelskými rodiči a také to usnadňuje zvládnutí stesku dítěte po rodičích. (Carr, 1999; Ellis, Dulmus, & Wodarski, 2003)

1.2.3 Hostitelská péče

Hostitelská péče je českými odborníky řazena mezi formy náhradní rodinné péče. Termín hostitelská péče v zákoně o rodině ani v zákoně o sociálně právní ochraně dětí nenajdeme. Naše zákony zatím tento termín neznají. Spíše než

o náhradní rodinnou péči se jedná o doplněk výchovy a péče pro děti vyrůstající v dětském domově, nikoli o úplné nahrazení ústavní výchovy.

Při oslovování zaměstnanců orgánů sociálně-právní ochrany dětí pro účely praktické části bakalářské práce jsem zjistila, že v praxi se kromě klasického pojetí hostitelské péče tímto termínem někdy označuje pěstounská péče na přechodnou dobu. Mezi těmito dvěma formami péče jsou ale značné rozdíly a termíny by se neměly zaměňovat.

Hostitelská péče je určena dětem vyrůstajícím v dětském domově. Při této formě náhradní rodinné péče dítě neopouští dětský domov na stálo. Hostitelská péče umožňuje dítěti opustit dětský domov na některé víkendy, svátky a prázdniny. Dítě svěřené do hostitelské péče tráví tyto časové úseky na návštěvě v některé z rodin, které chtějí alespoň touto formou dětem pomáhat. Dítě je tedy v této rodině hostem, z toho se také odvíjí název *hostitelská péče*. (Gabriel & Novák, 2008)

Možnost umístění dítěte na krátkou dobu mimo dětský domov se opírá pouze o Zákon č. 359/1999 Sb., O sociálně-právní ochraně dětí – § 30. O tomto pobytu mimo dětský domov nerozhoduje soud, ale ředitel dětského domova ve spolupráci s orgánem sociálně-právní ochrany dětí.

Hostitelskou péčí se tedy myslí opakované a dlouhodobější kontakty s konkrétní hostitelskou rodinou. Nejedná se pouze o jednorázovou návštěvu. (Gabriel & Novák, 2008) Hostitelská péče dětem umožňuje pravidelně po delší dobu navštěvovat rodinu, která jim není biologicky příbuzná, a trávit s ní určité časové úseky.

2 Hostitelská péče

Vzhledem k tomu, že se hostitelské péči v odborných publikacích autoři podrobněji nevěnují, budu v této kapitole vycházet z poznatků, zkušeností a postřehů ředitelů dětských domovů a pracovníků orgánu sociálně-právní ochrany dětí, kteří se mnou spolupracovali na praktické části bakalářské práce. Součástí rozhovorů, které jsem s nimi vedla, byly i otázky na téma jak se stát hostitelem a jaké děti jsou vhodné pro hostitelskou péči.

2.1 Jak se stát hostitelem

Pokud se člověk chce stát hostitelem, měl by v první řadě navštívit orgán sociálně-právní ochrany dětí v místě svého trvalého bydliště. Tento krok je nutný vždy, tedy jak v případě, že se již budoucí hostitel seznámil s dítětem z dětského domova a žádá o hostitelskou péči pro toto konkrétní dítě, tak i v případě, že žádné dítě z dětského domova nezná, ale chtěl by nějakému dítěti nabídnout tuto formu náhradní rodinné péče. Další postup již závisí na tom, zda budoucí hostitel či hostitelská rodina má zájem o konkrétní dítě nebo toto dítě ještě vybrané nemá.

Pokud žadatelé nemají vybrané konkrétní dítě a žádají o hostitelskou péči v obecném slova smyslu, je nutná jejich registrace na krajském úřadu či magistrátu hlavního města Prahy. Což neznamená, že žadatelé se sami musí jít registrovat na příslušný úřad, o jejich registraci se stará orgán sociálně-právní ochrany dětí podle místa jejich trvalého bydliště. Při návštěvě tohoto orgánu by měly být žadatelům vysvětleny všechny požadavky na hostitele či hostitelskou rodinu. Žadatelé by nejprve měli vyplnit „*klasickou žádost o náhradní rodinnou péči* (viz. příloha) *jako si podávají žadatelé o osvojení a žadatelé o pěstounskou péči, v příloze této žádosti jsou zdravotní dotazníky pro žadatele, osobní dotazníky pro žadatele, jsou tam jejich představy o dítěti a další údaje, které by měli vyplnit.*“ (rozhovor sociální pracovníce Praha 4) Tato žádost, doplněná o šetření orgánu sociálně-právní ochrany dítěte, je postoupena krajskému úřadu či magistrátu hlavního města Prahy. Na základě tohoto kroku jsou žadatelé přidáni do registru žadatelů. Následně by žadatelé o hostitelskou péči měli projít psychologickým vyšetřením a přípravným kurzem, který pořádá magistrát hlavního města Prahy či krajský úřad pro osvojitele, pěstouny i hostitele.

Tento kurz zahrnuje teoretickou a někdy i praktickou přípravu. Následně magistrát hlavního města Prahy či krajský úřad rozhodne o tom, zda jsou žadatelé pro hostitelskou péči vhodní či nevhodní. Pokud žadatele shledá vhodnými pro poskytování hostitelské péče, zprostředkuje jim seznámení s dítětem, které je vhodné pro hostitelskou péči.

V druhém případě, kdy rodina má již vybrané konkrétní dítě, kterému chce hostitelskou péči poskytovat, nemusí vést cesta přes registr žadatelů na magistrátu hlavního města Prahy nebo krajský úřad. V tomto případě postačí žádost o hostitelskou péči u konkrétního dítě, kterou žadatelé podají na orgánu sociálně-právní ochrany dětí. Následně dojde k prověření žadatele. Jelikož ale hostitelská péče není právně zakotvena, nemá pevně dané ani podmínky, které musí žadatelé splňovat a jak se v podstatě shodly všechny pracovnice v úseku náhradní rodinné péče, záleží na jejich uvážení, co vše budou po žadatelích požadovat. Požadavky a postup při prověřování se tedy mohou lišit úřad od úřadu. Samozřejmostí by mělo být šetření v místě bydliště, které bývá považováno za základní sociální šetření, při kterém jsou zjišťovány bytové a finanční poměry rodiny a to, zda rodina žije řádným životem. Bytové poměry jsou důležité, jelikož dítě bude uvolňováno do rodiny na víkendy či delší pobyty, tudíž by tam mělo mít alespoň svou postel, jak říká pracovnice orgánu sociálně-právní ochrany dětí Prahy 6. Finanční poměry jsou také důležité, protože jak říká ředitel dětského domova Lety: „... *i když je to jen jednou za čas, je to relativně drahý koníček...*“ a celý pobyt dítěte v rodině včetně programu je plně hrazen hostitelskou rodinou. Dále je veden s žadateli o hostitelskou péči pohovor, během kterého je mimo jiné zjišťovaná i motivace žadatelů a jejich představy, aby bylo možné si ujasnit některé nejasnosti a předejít problémům při realizaci hostitelské péče. Bývá vyžadován výpis či opis z rejstříku trestů, která z těchto dvou variant je potřebná záleží na konkrétním sociálním pracovníkovi. Dále, pokud vzniknou nějaké nejasnosti, nesrovnalosti nebo má sociální pracovník pochybnosti, může po hostiteli požadovat podstoupení psychologického vyšetření, které zajišťuje magistrát hlavního města Prahy nebo krajské úřady. U mužů někdy bývá požadováno i sexuologické vyšetření, protože ne všichni žadatelé mohou mít čisté úmysly. Následně na základě shromážděných poznatků orgán sociálně-právní ochrany dětí hostitelskou péči u konkrétního dítě žadateli povolí nebo zamítne.

Dále, přestože se to neobjevilo ani v jedné z odpovědí respondentů, je nutný určitý věkový rozdíl mezi hostiteli a svěřeným dítětem, aby pro dítě byla hostitelská péče opravdu přínosná a mohlo v ní zažít pozitiva, která budou zmíněná dále. Také je nutné, aby s hostitelskou péčí souhlasila celá rodina žadatele včetně jeho dětí. Pokud by tomu tak nebylo, vznikaly by během pobytu dítěte v hostitelské rodině problémy.

2.2 Jaké děti jsou pro hostitelskou péči vhodné

V odborné literatuře se můžeme dočíst, že hostitelská péče je řešením pro opuštěné děti, které ale není možné z nějakého důvodu umístit do náhradní rodinné péče natrvalo. Tato forma náhradní rodinné péče je ale vhodná až pro starší děti, které jsou již rozumově i citově schopny tuto formu péče chápat a zvládnout. (Matějček, Koluchová, Bubleová, Kovařík, & Benešová, 2002)

Informace, které mám od ředitelů dětských domovů a pracovníků orgánu sociálně-právní ochrany dětí, rozdělím pro přehlednost do tří skupin požadavků, které musí dítě splňovat, aby bylo možné jej svěřit do hostitelské péče. Těmito třemi kategoriemi se rozumí právní, sociální a psychologické.

Po právní stránce je nutné ošetřit možnost svěřit dítě do péče cizí fyzické osoby. Pro tento krok musí být dítě právně volné (jak dítě nabývá právní volnosti je vysvětleno v kapitole 1.1. Osvojení) nebo pokud právně volné není a alespoň jeden z rodičů ho tedy občas kontaktuje, je nutný souhlas zákonného zástupce tedy rodiče. Přestože rodiče nejsou s dítětem v pravidelném kontaktu, mají právo vědět, kde jejich dítě je. Bez těchto náležitostí nelze svěřit dítě do péče cizí fyzické osoby.

Z pohledu sociálního lze říci, že pro hostitelskou péči jsou vhodné děti, které nemají kontakt s vlastní rodinou nebo jen velmi zřídka a tudíž se neseťkávají s rodinným životem a jen málokdy opouští zdi dětského domova. U těchto dětí není příliš výrazná perspektiva návratu do rodiny, ale spíše se u nich do budoucna předpokládá, že zůstanou až do dospělosti v dětském domově. Současně tyto děti nejsou vhodné či se je spíše nepodařilo umístit do jiné formy náhradní rodinné péče, kde by mohly být v rodině natrvalo. V podstatě v praxi funguje jakési síto a do hostitelské péče se dostávají děti, které nebylo možné umístit do adopce nebo pěstounské péče. Tento princip popisuje v rozhovoru pracovnice orgánu

sociálně-právní ochrany Prahy 17: „... pokud je dítě vhodné do osvojení, dělá se to co nejdřív, takže nejmenší děti jdou do osvojení, pokud nejsou umístitelné do osvojení, nastupuje pěstounská péče a pokud nejsou děti umístitelné do pěstounské péče, což už jsou děti vesměs starší, tak nastupuje hostitelská péče.“ Pro tyto děti bývá hostitelská péče poslední či jedinou možností jak se dostat do rodiny a poznat rodinný život. Dále to mohou být děti se zdravotním handicapem, které se právě díky němu nepovedlo umístit do jiné formy náhradní rodinné péče. Jak již bylo uvedeno, jedná se o starší děti.

O starší děti jde z toho důvodu, že u mladších dětí je snaha je umístit do osvojení či pěstounské péče. Ale především se o starší děti jedná z důvodů psychologických. U těchto dětí je nutné emoční a rozumové zvládnutí tohoto druhu náhradní rodinné péče. Pokud by totiž k takovému zpracování faktu, že se dítě vrací zpět do dětského domova a rodina si ho nebere natrvalo, nedošlo, měla by hostitelská péče spíše negativní dopad na dítě, víc by mu ubližovala, než pomáhala. Jako prevence vzniku tohoto jevu se s dětmi v dětských domovech vedou diskuse o hostitelské péči. Ředitelé dětských domovů také vyzdvihují možnost umístění do hostitelské péče pouze dětí, které o to mají zájem. Oproti tomu zájem dítěte, jako ukazatel „vhodnosti“ dítěte pro hostitelskou péči neuvedla ani jedna ze sociálních pracovníků orgánu sociálně-právní ochrany dětí.

2.3 Jak hostitelská péče probíhá

Aby mohla být realizována vlastní hostitelská péče, musí nejprve proběhnout všechny oficiální záležitosti tedy podání žádosti a prověření žadatele. Dále musí fungovat komunikace orgánu sociálně-právní ochrany dětí s žadatelem a příslušným dětským domovem v případě, že rodina žádá o hostitelskou péči u konkrétního dítěte. Tento postup všech nutných náležitostí, které musí být splněny, než může být dítě svěřeno do hostitelské rodiny, celkem dobře popsala v rozhovoru jedna ze sociálních pracovníček. Ta celou záležitost popisuje na příkladu „paní Vocáskové a Pepička Vonáška“ následovně: „...mělo by to tak fungovat, že paní Vocásková, žadatelka, která bydlí na Praze 6, přijde ke mně, já jí řeknu, že musí být prověřená. Ona mi řekne, že už v dětském domově v Pyšelích – teď mluvím obrazně – má vyhlídnutého Pepička Vonáška, takže já se spojím s Pyšelama, zeptám se, jak na tom Pepiček je,

jestli tam za ním rodiče chodí. Oni řeknou, úžasný, paní Vocásková tady byla, oni si strašně rozuměj, takže až bude prověřená, tak to funguje tak... ale zase Pepíček už není z Prahy 6, ale kmenově patří třeba do Pardubic, takže dětský domov z Pyšel si požádá tady mě, jestli má paní Vocásková vše v pořádku, požádá si Pardubice, Pardubice vydají pro Pepíčka povolenku ... a když se to v Pyšelích všechno sejde, no tak paní Vocásková si pro Pepíčka přijede a vezme si ho na Prahu 6.“ Svěření dítěte do hostitelské rodiny musí tedy předcházet prověření žadatele a kladné vyjádření orgánu sociálně-právní ochrany dětí v místě bydliště žadatele a vydání povolenky pro opuštění dětského domova dítětem, kterou vydává orgán sociálně-právní ochrany dětí v místě trvalého bydliště dítěte.

Následně se uskutečňují návštěvy hostitelů v dětském domově a zpočátku jen krátké výlety s dítětem, aby si na sebe hostitelé s dítětem vzájemně zvykli. Postupně se mohou začít realizovat delší pobyty dítěte v hostitelské rodině. Dítě musí mít vždy propustku od příslušného orgánu sociálně-právní ochrany dětí, propustka může být jednorázově nejdéle na 14 dnů. Pokud má dítě propustku, může k hostitelům jet na víkend, na prázdniny (propustky se musí vždy po 14 dnech obnovovat) na Vánoce, může s hostitelskou rodinou jet na dovolenou, přičemž hostitelská rodina připravuje program pro společně strávený čas a hradí veškeré náklady spojené s pobytem dítěte v hostitelské péči.

Návštěva dítěte v rodině by měla být jakousi obdobou návštěvy dítěte u strýce a tety. Takto by mělo dítě hostitele také oslovovat. Mělo by to tedy vypadat tak, že se dítě na pobyt v hostitelské rodině těší, současně z něj ale může mít trochu obavy (protože neví, co přesně ho čeká), mělo by z pobytu mít zážitky a odjíždět z něj příjemně naladěné.

3 Potřeby dětí a potřeby dospělých

Aby hostitelská péče naplňovala své poslání, tedy zprostředkovala dítěti z dětského domova pohled na život v běžné rodině, mělo by v jejím průběhu dojít k uspokojení alespoň některých potřeb dětí a potřeb rodičů – v tomto případě hostitelů. Tyto potřeby jsou naplňovány právě v rodině, při rodinné výchově. Děti svěřené do hostitelské péče by tedy v navštěvovaných rodinách měly mít možnost prožít uspokojení těchto potřeb.

Matějček s Langmeierem na základě své práce s dětmi v ústavních zařízeních definovali několik základních potřeb, které mají být uspokojovány, aby se dítě mohlo zdravě vyvíjet. Tyto potřeby jsou přirozeně naplňovány především v interakcích s rodiči, během dětství prožívaném v milujícím prostředí. Tyto potřeby ale mají všechny děti – nejen ty žijící v rodině a jejich uspokojování je důležité pro další zdravý vývoj každého dítěte.

Výzkumy ukázaly, že potřeby, které máme již jako děti, si dále neseme i do dospělosti. Tedy děti i dospělí mají základní psychické potřeby stejné. Dospělí jedinci ke zdravému vývoji také potřebují naplňování těchto potřeb, nedostatečné uspokojování již ale nemá v tomto věku tak dramatické následky. V dětství jsou jednotlivé mentální funkce teprve ve vývoji a při nedostatečném uspokojování psychických potřeb může dojít k rozvoji psychické deprivace. Mentální vývoj člověka sice není plně ukončen dosažením dospělosti, probíhá až do stáří, k rozvoji psychické deprivace však v tomto věku již nedochází tak snadno. (Matějček & Langmeier, 1981; Matějček & Langmeier, 1986)

Dle autorů jsou „*děti významným činitelem v uspokojení či neuspokojení těchto potřeb, a tedy v utváření osobnosti dospělého člověka, jeho sociálních vztahů a vlastně celého životního běhu.*“ (Matějček & Langmeier, 1986, str. 34) K uspokojování psychických potřeb v dospělém věku tedy mohou výrazně napomáhat děti, či naopak mohou uspokojení psychických potřeb výrazně bránit. Ke které variantě se kdo přikloní, záleží především na individuální hodnotové orientaci dospělých jedinců. Nicméně u většiny dospělých lidí dochází k uspokojování psychických potřeb v rámci soužití s dětmi. (Matějček & Langmeier, 1981; Matějček & Langmeier, 1986)

Pro rodiče může zajistit naplnění těchto potřeb narození a výchova dítěte a současně tyto potřeby mohou svou výchovou naplňovat u dítěte. Tuto vzájemnost naplňování potřeb může dítě zažít pouze v rodinném prostředí, v rodinné výchově. „Rodiče prožívají starosti o dítě, radosti nad jeho úspěchy a zklamání nad jeho nezdary; předvídají nebezpečí, zlobí se a odpouštějí. Toto vše jim umožňuje hluboký osobní prožitek, osobní vyspívání, vyzrávání.“ (Matějček & Langmeier, 1981, str. 213)

Základní psychické potřeby byly primárně stanoveny čtyři, časem k nim však na podkladě dalších výzkumů přibyla ještě potřeba pátá. Všech pět potřeb je následujících.

Potřeba stimulace, náležitého zásobení podněty. Náležitost spočívá v množství podnětů, jejich kvalitě a proměnlivosti. Vhodné je mírné množství podnětů a jejich proměnlivost. Nadměrné množství podnětů, jejich nedostatek, přílišná známost, přílišná jednoduchost či naopak složitost jsou nepříjemné. Jde o to, že se člověk naladí na žádoucí úroveň aktivity, tak aby se nenudil a byl vystaven působení podnětů. Důležité však je, že tyto podněty musí přicházet od někoho druhého. (Matějček & Langmeier, 1981; Langmeier & Matějček, 1968; Matějček & Langmeier, 1986)

Potřeba smysluplného světa. Potřebujeme mít v podnětech pořádek a smysl, teprve pak se z přicházejících podnětů mohou stát zkušenosti, poznatky a pracovní strategie. Tak se může učit dítě a s ním i dospělý. Pro dospělého člověka díky tomu svět dostává opravdový smysl. Dítě dává myšlení a jednání dospělých směr, cíl a smysl. (Matějček & Langmeier, 1981; Matějček & Langmeier, 1981)

Potřeba životní jistoty. Díky uspokojení této potřeby ztrácíme úzkost. Na základě uspokojení této potřeby jsme schopni cílevědomé poznávací, pracovní i společenské aktivity. Tato potřeba bývá uspokojována především prostřednictvím citových vztahů. Dítě získává životní jistotu v blízké osobě a ta má podstatný díl své jistoty zase v něm. K naplnění této potřeby je velice žádoucí výchova v rodinném prostředí, neboť „charakteristickým znakem rodinné výchovy je vytváření hlubokých a trvalých citových vztahů mezi dítětem a vychovateli.“ (Matějček & Langmeier,

1981, str. 214) Právě v těchto citových vztazích je naplňována potřeba životní jistoty. Rodiče i děti lásku přijímají a dávají. Pocit jistoty tohoto citového vztahu nás provází celý život. (Matějček & Langmeier, 1981; Matějček & Langmeier, 1986)

Potřeba identity. Díky této potřebě získáváme zdravé vědomí vlastního já, vlastní hodnoty a společenské prestiže. To nám dále umožňuje osvojit si společenské role a stanovit si své hodnoty. Dospělí si díky dětem osvojují novou společenskou roli, roli rodičů. Uspokojení potřeby identity podmiňuje vývoj sebeúcty a sebevědomí. (Matějček & Langmeier, 1981; Matějček & Langmeier, 1986)

Potřeba otevřené budoucnosti čili životní perspektivy. Její uspokojování dává lidskému životu časové rozpětí. Jedná se o plánování budoucnosti - budoucnosti dítěte i budoucnosti dospělých, rodičů. Dítě uspokojuje tuto potřebu svým rodičům v případě, kdy rodiče plánují svou budoucnost i budoucnost dítěte a neoddělují svůj životní čas od času dítěte a kdy počítají s tím, že v dítěti svůj osobní čas přesáhnou. Rodiče tedy musí přijmout a zpracovat fakt, že dítě dospívá a oni s ním stárnou. (Matějček & Langmeier, 1981; Matějček & Langmeier, 1986)

Praktická část

4 Plán empirického šetření

4.1 Cíle

Cílů si v praktické části kladu hned několik. Lze je rozdělit na dva dílčí cíle a jeden cíl hlavní. V první řadě je cílem zjištění, zda podle názorů ředitelů dětských domovů, pracovníků orgánu sociálně-právní ochrany dětí a hostitelů převládají pozitiva či negativa plynoucí z hostitelské péče.

Dále zda je tato forma náhradní rodinné péče podle mínění zmíněných osob schopna v současné podobě saturovat alespoň některé základní lidské psychické potřeby, a to jak dětí tak i dospělých, kteří jim poskytují péči.

Hlavním cílem je posoudit, jak souvisí role, kterou jednotliví lidé v hostitelské péči představují, s hodnocením hostitelské péče, co se jejího přínosu týká. Tedy jak z hlediska pozitiv, negativ a možnosti uspokojování potřeb hodnotí hostitelskou péči lidé, kteří ji zprostředkovávají, a zda se toto hodnocení liší od hodnocení lidí, kteří hostitelskou péči poskytují.

4.2 Formulace problému

Pro formulaci problému jsem zvolila popisnou formu. Základním problémem, kterým se tento průzkum zabývá, je souvislost mezi rolí, kterou člověk představuje ve vztahu k hostitelské péči, a hodnocením hostitelské péče z hlediska přínosu pozitiv, negativ a uspokojování potřeb. Přehlednější je zformulovat řešený problém do několika jednotlivých otázek.

První obecnější otázkou je, jaká pozitiva a případná rizika s sebou přináší hostitelská péče? Další otázkou je, jaké potřeby může, pokud ne plně tak alespoň částečně uspokojovat hostitelská péče a to jak z pohledu dítěte, tak jeho hostitelů?

Hlavní otázkou je, zda existuje a pokud ano tak jaká souvislost mezi rolí člověka a jeho hodnocením hostitelské péče? Liší se tedy pohled lidí, kteří hostitelskou péči poskytují a lidí, kteří ji zprostředkovávají? Vzhledem k tomu, že zprostředkovatele hostitelské péče lze ještě dále rozdělit na podskupinu ředitelů dětských domovů a podskupinu pracovníků orgánu sociálně-právní ochrany dětí, liší se názory těchto dvou podskupin?

4.3 Metoda zkoumání

Metody zkoumání jsem pro tyto účely zvolila dvě – polostrukturovaný rozhovor a dotazník. Respondenty jsem rozdělila do dvou skupin, a jak bylo již naznačeno, dále ještě jednu skupinu do dvou podskupin, podle toho jakou roli respondenti v hostitelské péči hrají.

První skupinou jsou ředitelé dětských domovů a sociální pracovníci orgánu sociálně-právní ochrany dětí. Tito lidé hostitelskou péči zprostředkovávají a zastřešují, dávají svolení k návštěvám a pobytu dítěte mimo dětský domov.

S řediteli dětských domovů jsem vedla rozhovor za účelem zjištění toho, co je motivuje k umožňování této formy náhradní rodinné péče, jaký tedy vidí její přínos, co podle jejich názoru může dítěti poskytnout a jaká mohou být rizika.

S pracovníky orgánu sociálně-právní ochrany dětí jsem taktéž vedla rozhovor, ve kterém jsem chtěla zjistit, jaké přínosy hostitelské péče vidí oni, jaká mohou být její pozitiva a jaká jsou rizika, dále jsem s nimi chtěla prodiskutovat hlavní motivaci žadatelů o hostitelskou péči a přínos hostitelské péče pro hostitelskou rodinu.

Tuto skupinu dělím na dvě podskupiny z toho důvodu, že ředitelé mají pravděpodobně blíž k dětem, které jsou umístěny do hostitelské péče, než k rodinám, které hostitelskou péči poskytují. To, že jsou v častém, ne-li každodenním kontaktu s dítětem, které navštěvuje hostitelskou rodinu, se jistě může promítnout do vnímání hostitelské péče jako takové. Oproti tomu sociální pracovníci orgánu sociálně-právní ochrany dětí nejsou v tak častém kontaktu s dětmi, které navštěvují hostitelskou rodinu, naopak mohou znát pouze žadatele o hostitelskou péči. Myslím, že díky tomu by mohl být jejich pohled v některých aspektech objektivnější.

Druhou skupinu představují „rodiče“ poskytující hostitelskou péči, tedy hostitelské páry. Vzhledem k jejich časovým možnostem jsem se rozhodla umožnit jim otázky zodpovědět formou dotazníku s tím, že v dotazníku budou zachovány stejné otázky, jaké by byly položeny ve strukturovaném rozhovoru. Od nich jsem chtěla zjistit především to, co jim hostitelská péče přináší, v pozitivním i negativním smyslu, a co se jim na této formě náhradní rodinné péče líbí.

Ze získaných dat jsem chtěla zjistit a porovnat, jaká pozitiva na dané péči vidí obě dvě zúčastněné strany a kolik kategorií pozitiv uvádějí. Obdobně jsem postupovala u negativ. Současně jsem chtěla odhalit, jaké potřeby uvádějí jako saturované hostitelskou péčí.

5 Realizace empirického šetření

5.1 Pasportizace vzorku

5.1.1 Ředitelé dětských domovů

Nejprve jsem kontaktovala dětské domovy ve Středočeském kraji a Praze. Celkem jsem oslovila patnáct dětských domovů. Dětské domovy jsem vybírala podle jejich dostupnosti. Výsledná spolupráce proběhla s pěti z patnácti oslovených dětských domovů. Tedy jen jedna třetina z oslovených splňovala podmínku, kterou jsem stanovila jako zkušenost s hostitelskou péčí, a byla ochotná spolupracovat na praktické části mé bakalářské práce.

Celkem šest dětských domovů odmítlo spolupráci s tím, že nemají žádné zkušenosti s hostitelskou péčí. Dva dětské domovy spolupráci odmítly, přestože jsem se od jiných ředitelů dětských domovů dozvěděla, že hostitelskou péčí zprostředkovávají. Dva dětské domovy byly ochotné spolupracovat, ale bohužel neměly žádnou zkušenost s hostitelskou péčí, jelikož první je určen pouze mladším dětem a do druhého jsou umisťováni děti z pěstounské péče, která selhala.

Spolupráce proběhla s dětskými domovy Dolní Počernice, Klánovice, Lety, Nové Strašecí a Kralupy nad Vltavou. První čtyři zmíněné mají s hostitelskou péčí převážně dobrou zkušenost, mají aktuálně několik fungujících hostitelských péčí a hostitelskou péči podporují. Oproti tomu dětský domov v Kralupech nad Vltavou od nabízení a umožňování hostitelské péče upustil a v současné době nemá žádnou fungující hostitelskou péči.

S řediteli zmíněných dětských domovů jsem vedla polostrukturované rozhovory, které jsem si s jejich souhlasem nahrávala na diktafon. V příloze jsou uvedeny jejich přepisy.

5.1.2 Hostitelské rodiny

Ředitelky dětských domovů jsem kontaktovala jako první se záměrem jejich prostřednictvím kontaktovat posléze hostitelské rodiny. Mým původním záměrem bylo vést rozhovory i s hostitelskými rodinami, ale po konzultaci s ředitelkou dětských domovů jsem se rozhodla umožnit hostitelským rodinám zodpovědět otázky písemnou formou. Vytištěné dotazníky jsem pro ně zanechala u ředitelů dětských domovů.

Jelikož se forma tištěného dotazníku neosvědčila, dotazníky zadávané touto formou se nevracely, domluvila jsem se s ředitelkou na jiném postupu. Prostřednictvím ředitelů dětských domovů byl hostitelským rodinám dotazník rozeslán e-mailem.

Osloveno bylo dle informací z dětských domovů asi osm hostitelských rodin. Vyplněné dotazníky se mi vrátily jen tři. Získané odpovědi jsou od hostitelských rodin oslovených dětskými domovy Klánovice a Nové Strašecí. Bohužel je velmi málo hostitelských rodin, v průměru připadaly 2 hostitelské rodiny na dětský domov, při plánování empirické sondy jsem počítala s poněkud četnějším zastoupením, při kterém by bylo pravděpodobně snazší získat víc odpovědí.

5.1.3 Pracovnice orgánu sociálně-právní ochrany dětí

Kontaktovala jsem několik úřadů městských částí v Praze a některé okresní úřady Středočeského kraje. Mimopražské úřady jsem opět vybírala podle jejich dostupnosti. Celkem jsem oslovila čtrnáct orgánů sociálně-právní ochrany dětí. Tentokrát jsem jako podmínku pro spolupráci zkušenost s hostitelskou péčí nestanovila.

Výsledná spolupráce proběhla s pěti orgány sociálně-právní ochrany dětí. Jeden rozhovor odmítl s tím, že nemá žádné zkušenosti s hostitelskou péčí, ale byl ochoten se mnou krátce konzultovat problematiku zaměřeného významu hostitelské péče. (viz. kapitola 1.2.3. Hostitelská péče)

Se spoluprací souhlasily čtyři pražské orgány sociálně-právní ochrany dětí a to na Praze 1, 4, 6 a 17 a jeden mimopražský orgán sociálně-právní ochrany dětí a to v Kralupech nad Vltavou. Tři z nich mají zkušenosti s hostitelskou péčí, dva

z nich zkušenosti s hostitelskou péčí nemají. Hostitelská péče nefunguje především proto, že nemají žádné žadatele o hostitelskou péči.

S pracovníci zmíněných orgánů sociálně-právní ochrany dětí, které pracují na úseku náhradní rodinné péče, jsem vedla polostrukturované rozhovory, ze kterých jsem si s jejich souhlasem pořídila audiozáznam. Přepisy rozhovorů jsou rovněž uvedené v příloze bakalářské práce.

5.2 Změny metod zkoumání

Ve dvou případech jsem musela změnit druh zvolené metody, abych získala potřebná data.

V prvním případě se jednalo o jednoho hostitele, který se na mě obrátil s tím, že zcela nerozumí otázkám v dotazníku a přijde mu velmi obtížné na ně odpovědět. Domluvila jsem se s ním tedy na osobní schůzce. Zvažovala jsem možnost nahrát s ním rozhovor, bohužel s nahráváním nesouhlasil. Přistoupila jsem proto k jiné možnosti a to volné debatě o hostitelské péči a vždy, když jsme prodiskutovali určité téma, zeptala jsem se, zda můžu ke konkrétní otázce zaznamenat odpověď, kterou bylo shrnutí jeho vyprávění a názorů. Odpověď jsem vyplnila do dotazníku a položila otázku otevírající další téma, na které se v dotazníku ptám.

Druhým případem, kdy jsem musela změnit zvolenou metodu, byla jedna pracovnice orgánu sociálně-právní ochrany dětí, se kterou bylo velmi obtížné domluvit osobní schůzku. Když už jsme se domluvily, tak nebyla přítomná ve své kanceláři, případně termín schůzky zrušila. Tudíž jsem zvolila jednodušší variantu a to vyplnění otázek, které pokládám v rozhovorech, písemnou formou. Změna metody zkoumání se projevila do odpovědí, tyto odpovědi jsou kratší, méně rozvinuté a méně rozpracované než odpovědi získané v rozhovorech.

6 Analýza dat

6.1 Prezentace výsledků

V této části kapitoly uvádím přehled odpovědí jednotlivých skupin na jednotlivé otázky, které byly pokládány pro účely praktické části. Odpovědi na otázky Co musí člověk udělat, aby se stal hostitelem a Jaké děti jsou vhodné pro hostitelskou péči, které jsem použila pro zpracování kapitoly 3. Hostitelská péče, zde již uvádět nebudu.

6.1.1 Ředitelé dětských domovů

Odpovědi na otázku: Co Vás vedlo k nabízení hostitelské péče?

Nejčastější byly odpovědi dvě, obě se ve výpovědích ředitelů dětských domovů objevily třikrát. Těmito odpověďmi jsou zájem dětí a jediná šance pro starší děti. Odpovědi spolu do značné míry souvisí. Zájmem dítěte je zde míněna možnost dítěte z dětského domova podívat se do běžné fungující rodiny, možnost trávit čas v rodinném prostředí, kde mají najednou mužský i ženský vzor, mohou zde poznat pravidla, která se v rodině dodržují. Jedinou šancí pro starší děti je myšleno to, že se jedná o jedinou možnost pro některé děti, jak alespoň na chvíli mohou opustit dětský domov a strávit čas mimo něj. Což dle mého názoru souvisí s tím, že to je pro ně i jediná možnost, jak se dostat do rodiny a zjistit, jak funguje běžná rodina.

Dvakrát v odpovědích zaznělo, že primárním podnětem pro hostitelskou péči je samo dítě, dítě samo chce hostitelskou péči a žádá o ni. Toto tvrzení se objevuje v odpovědích, že k tomu vedly potřeby dětí a že děti to samy chtějí. Motivace tedy přichází přímo od dětí. Potřeby dětí jsou zde uváděny ve smyslu umožnění kontaktu s kamarádem či jiným známým či příbuzným dítěte.

Dále se také dvakrát objevilo, že k nabízení hostitelské péče je vedlo předchozí vedení dětského domova. Hostitelská péče v těchto dětských domovech probíhá již delší dobu a aktuální vedení v tomto započatém trendu pokračuje. Tento

důvod ani jeden z ředitelů neuvedl jako jediný, pro nabízení hostitelské péče uvádí i výše zmíněné důvody.

Posledním jednou uvedeným důvodem, proč nabízet hostitelskou péči, je to, že děti mají v hostitelích oporu i po odchodu z dětského domova do vlastního samostatného života.

Odpovědi na otázku: Co může dítě v hostitelské péči získat?

Téměř všichni (4) se shodli, že to hlavní, co dítě získá, je zkušenost s funkční rodinou, která má stanovená pravidla, hranice a ve které není život tolik organizovaný jako v dětském domově. Dítě tedy může získat náhled toho, jak to funguje v běžné rodině. Může zde získat nově i model rodičů, tedy vzory matka – otec.

Celkem třikrát ředitelé uvádí, že má dítě konečně někoho pro sebe, o koho se nemusí dělit s ostatními dětmi v dětském domově a kdo na něj má víc času, takže se mu může věnovat individuálně. Hostitelská péče tedy umožňuje vytvořit si vazbu na konkrétního blízkého člověka.

Pouze jeden ředitel uvádí, že dítě také může získat podporu hostitelů, ať během vzdělávání nebo i po odchodu z dětského domova.

Odpovědi na otázku: Jaká jsou možná negativa či rizika hostitelské péče?

Nejčastějšími odpověďmi na tuto otázku byly výroky týkající se špatné komunikace, spolupráce a důvěry mezi hostitelskou rodinou a dětským domovem, objevily se celkem třikrát. Ředitelé vidí nejčastější riziko právě ve špatné komunikaci, protože některé problémy, které mohou během hostitelské péče vzniknout, lze ošetřit právě komunikací. Těmito problémy může být využívání hostitelů dětmi, třeba ve smyslu materiálního využívání – tedy že je budou více zajímat finance než vztah s hostiteli, manipulování hostitelů dítětem, aby byli na jeho straně, ale i nedodržování pravidel a hranic, na které je dítě zvyklé, hostiteli. Především

lze i zklamání z nenaplněného očekávání. Komunikace je zde určitě důležitá a nepochopení jejího významu může zapříčinit další rizika hostitelské péče.

Dvakrát se v odpovědích objevilo, že je u hostitelské péče riziko, že si dítě s hostiteli nemusí rozumět a hostitelská péče se tedy v tomto případě neosvědčí. Porozumět si nemusí z různých důvodů, dítě se v hostitelské rodině může nudit, může ho to přestat bavit, může to být ale i z důvodu, že dítě nepřijme pravidla nebo v rodině začne krást. Jedná se v podstatě o ukončení vztahu ze strany dítěte.

Rizikem ale je i ukončení vztahu ze strany hostitelů. Hostitelská péče by měla být plánována na delší dobu, je však riziko, že se hostitelé zapojí jen na krátkou dobu a vztah brzy ukončí. Dítěti ukončení dalšího blízkého vztahu může ublížit. Tento názor se v odpovědích objevil jen jednou.

Pouze jednou byl jako riziko zmíněn špatný výchovný vliv na dítě, kdy by ho hostitelé mohli začít vodit do hospody, nebo by dítě mohlo v hostitelské rodině začít kouřit.

Jedna paní ředitelka vidí riziko v tom, že hostitel není pedagog a uvádí zkušenost, kdy hostitel umožňoval dívkám to, co měly v dětském domově zakázané. Dle mého názoru jde spíše o příklad nedostatečné komunikace než o ukázkou jí zmiňovaného rizika, protože rodiče, osvojitelé i pěstouni také nemusí být pedagogové a předpokládá se, že ve výchově dětí budou úspěšní.

Odpovědi na otázku: Jaké máte zkušenosti s hostitelskou péčí?

Čtyři z pěti ředitelů dětských domovů odpovídají, že dobré či převážně pozitivní, jen v jednom případě zní odpověď, že špatné, protože se nezdařila ani jedna hostitelská péče. Buď skončily ještě dřív, než začaly nebo v průběhu došlo k nesrovnalostem a nedorozuměním. Každý z ředitelů se setkal s nějakým případem nevydařené hostitelské péče, ale uvádějí, že jich bylo méně než těch vydařených.

6.1.2 Pracovnice orgánu sociálně-právní ochrany dětí

Odpovědi na otázku: Co může dítě v hostitelské péči získat pozitivního?

Všech pět pracovníc orgánu sociálně-právní ochrany dětí se shodlo na tom, že dítě může prostřednictvím hostitelské péče získat zkušenost z rodinného prostředí. Nalézt rodinné zázemí, zjistit, jak by měla fungovat rodina nebo jak žije osamoceny člověk běžným životem. Také může dítě poznat vzorce partnerského soužití.

Celkem třikrát se objevuje názor, že dítě v hostitelské péči může navázat osobní, citové vztahy s novým prostředím a nějakou rodinou. Dítěti v hostitelské péči se tak dostává individuálního přístupu. Má někoho jen samo pro sebe, nemusí se o hostitele dělit.

Dvě pracovnice uvádějí, že dítě v hostitelské péči má možnost poznat jiný přístup žen a mužů při výchově. Hlavně mužský vzor je pro děti zřejmě přínosem, protože v dětských domovech je mužů stále málo.

Dalším přínosem pro dítě, na kterém se shodly dvě pracovnice, je získání dalších zážitků, které by v dětském domově prožít nemohlo.

Odpovědi na otázku: Co může získat hostitelská rodina?

Nejčastější odpovědí, která se objevila hned čtyřikrát, bylo, že rodina získá pocit, že dělá něco užitečného pro to dítě a má to smysl, může tomu dítěti obohatit život. Hostitelská rodina si může uspokojit touhu pomáhat.

Další dvě odpovědi bych spojila pod pojem „na zkoušku“, rodina si může prostřednictvím hostitelské péče zkusit, zda zvládne výchovu dítěte nebo si může zkusit, zda by zvládla pěstounskou péči.

Další možnosti, co může hostitelská péče rodinám přinést, se objevily v odpovědích již jen jednotlivě. Hostitelé si takto mohou obohacovat život po odchodu vlastních dětí, pokud mají sílu a potřebu někomu pomoci. Dále si prostřednictvím hostitelské péče mohou naplnit sen mít dítě, pokud dítě nemají. Mohou se také snažit o upevňování rodinných vztahů. Případně může být ziskem

i rozvoj vlastního dítěte, to by ale neměla být primární motivace pro hostitelskou péči.

Odpovědi na otázku: Jaká mohou být negativa či rizika hostitelské péče?

Odpovědi se velmi různí. Jediné, v čem se shodly 2 pracovnice, je riziko časného ukončení hostitelské péče ze strany hostitelů, které může u dítěte vyvolat citové zklamání. Dále mohou hostitelé jen dočasně uspokojovat své potřeby, dítě je pro ně tedy až na druhém místě, výsledkem je opět zklamání dítěte.

Dalším možným rizikem ze strany hostitele jsou kontakty s pedofilně zaměřeným žadatelem. Toto riziko se však v praxi nevyskytuje často díky prověřování žadatelů, tato pracovnice ho nejspíš uvádí z toho důvodu, že v dané městské části mají žadatele, který opakovaně žádá o hostitelskou péči, ale neprošel sexuologickým vyšetřením.

Hostitelé za dítě při pobytu mimo dětský domov přebírají odpovědnost, vystavují se tedy určitým rizikům, musí uhlídat, aby se dítěti nic nestalo nebo aby neuteklo.

Ze strany dítěte je pak rizikem to, že u hostitelů může začít krást.

Další riziko vidí jedna pracovnice v možnosti vytvoření silné citové vazby dítěte k rodině a posléze jejího nárokování, což by mohlo rodinu začít obtěžovat.

Rizikem je i zklamání hostitelské rodiny, pokud od dítěte očekává oplácení projevených citů a vděk, děti z dětských domovů něčeho takového nejsou vždy schopné.

Posledním zmíněným rizikem je riziko organizační. Jedna z pracovnic orgánu sociálně-právní ochrany dětí považuje za špatné či nežádoucí angažování se ředitelů dětských domovů do organizování hostitelské péče, protože tím mohou pokazit či narušit snahy orgánu sociálně-právní ochrany dětí o umístění dítěte do jiné formy náhradní rodinné péče.

Dle mého názoru jsou poslední dvě zmíněná rizika spíš ukázkou špatné či nefungující komunikace mezi hostitelskou rodinou a dětským domovem a dětským domovem a orgánem sociálně-právní ochrany dětí než zcela samostatnými riziky.

Odpovědi na otázku: Jak si vysvětľujete tak malý zájem o hostitelskou péči?

Odpovědi se opět velmi různí, ve dvou případech jsem konkrétní odpověď nedostala vůbec.

Jedno vysvětlení zní, že nezám způsobuje naše povaha, neboť Češi mají oproti ostatním národům velmi malý zájem o náhradní rodinnou péči obecně. O co je alespoň nějaký zájem je osvojení, v tomto bodě se toto vysvětlení shoduje s další možností, jak si nezám vysvětlit. Rodina, která chce dítěti něco nabídnout, většinou žádá o osvojení, protože to nabízí více pozitiv i pro ni – nemusí dítě vracet zpátky do dětského domova, má ho stále pod svým dohledem, žadatelé se stanou rodiči a naplní tak svou rodičovskou roli.

Poslední možností jak si pracovníce orgánu sociálně-právní ochrany dětí vysvětlují malý zájem o hostitelskou péči, je jejich odrazení případnými riziky a zdlouhavou procedurou prověřování.

Odpovědi na otázku: Jaké jsou Vaše zkušenosti s hostitelskou péčí?

Dvě pracovníce zkušenosti s hostitelskou péčí nemají žádné. Jedna odpovídá, že v podstatě dobré, další uvádí pouze příklady úspěšných hostitelských péčí, tudíž lze soudit, že má také dobré zkušenosti. Poslední uvádí příklad fungující hostitelské péče i hostitelské péče, která nebyla úspěšná, lze tedy soudit, že má dobré i špatné zkušenosti.

6.1.3 Hostitelské rodiny

Odpovědi na otázku: Jak jste se dozvěděli o hostitelské péči?

Odpovědi jsou různé. Jeden hostitel se o hostitelské péči dozvěděl při spolupráci s dětským domovem. Jiná hostitelka se o této možnosti dozvěděla z novin a poslední se o hostitelské péči dozvěděla, když se snažila zjistit, jaká je možnost nějaké volnější spolupráce, protože nechtěla osvojení ani pěstounskou péči.

Jen jedna z hostitelských rodin tedy takovouto formu náhradní rodinné péče hledala cíleně.

Odpovědi na otázku: Kdo z Vaší rodiny začal jako první uvažovat o hostitelské péči?

Ve dvou případech o tom začala nejprve uvažovat manželka. Ve třetím případě o hostitelské péči nikdo předem neuvažoval, ale vyplynula ze vzniklé situace.

Odpovědi na otázku: Co se Vám na této formě náhradní rodinné péče líbí?

Nejčastěji se v odpovědích objevují dva momenty a to, že jde o volnější možnost pomoci. Hostitelským rodinám se tedy líbí, že mohou pomoci a současně to nenarušuje jejich běžný život, mohou si dítě z dětského domova brát, jen když na něj opravdu mají čas a mohou se mu věnovat.

Odpovědi na otázku: Co Vám hostitelská péče přináší?

Všichni hostitelé se shodli na obou variantách toho, co jim hostitelská péče přináší. První možnost bych označila jako vnitřní naplnění, seberealizace. Do této skupiny řadím následující odpovědi – vnitřní naplnění, smysluplnost, seberealizaci, něco předávám, někam svěřené dítě směřuji a pocit uspokojení z pomoci někomu druhému. Druhou skupinu odpovědí bych nazvala prožitky. Do této skupiny patří odpovědi – vzpomínky, radost, příjemné chvíle strávené společně, výlety, hry.

Odpovědi na otázku: Je i něco, co Vám hostitelská péče bere?

Odpovědi jsou různé. Jedni hostitelé se domnívají, že jim hostitelská péče nic nebere. Další uvádí, že právě fakt, že se jedná o hostitelskou péči, jim bere možnost výchovného působení na dítě, protože na něj v oblasti výchovy působí více lidí. Poslednímu hostiteli sebrala hostitelská péče iluze o fungování sociálních úřadů.

Odpovědi na otázku: Jaká pozitiva na hostitelské péči vidíte?

Dva hostitelé se shodují, že hostitelská péče je možnost seznámit děti z dětských domovů s rodinným životem a fungováním rodiny. Třetí hostitelé na hostitelské péči vidí jako pozitivum pomoc dětem, které nejsou vhodné k adopci. Dále se jim líbí, že se jedná o volnější a méně náročný způsob pomoci.

Odpovědi na otázku: Jaká vidíte možná rizika hostitelské péče?

Odpovědi na tuto otázku se opět různí. Jedni hostitelé uvádí, že v hostitelské péči nemohou plně dítě ovlivňovat, protože ho vychovává hodně lidí, jak již bylo zmíněno výše. Dále vidí jako riziko to, že hostitelská péče může kdykoli skončit, když si to dítě rozmyslí. Druzí vidí možné riziko v tom, že se na ně může dítě obracet i v momentě, kdy by se dostalo na šikmou plochu, a tím je pak obtěžovat. Poslední hostitel vidí riziko v tom, že plně přebírá odpovědnost za dítě, a v možných krádežích či užívání drog při návštěvě, což souvisí s tím, že má za dítě zodpovědnost.

Odpovědi na otázku: Je něco, co Vám na hostitelské péči chybí či co byste chtěli změnit?

Změny by hostitelé uvítali v legislativě, kde by byly uzákoněny práva a povinnosti hostitelů, a v rychlejším domlouvání propustek pro dítě.

6.2 Pozitiva či výhody hostitelské péče

V této kapitole se zaměřím na jednotlivá pozitiva, která byla zmíněna během rozhovorů či v dotaznících.

6.2.1 Seznámení s fungující rodinou a rodinným prostředím

Toto pozitivum je všemi třemi skupinami respondentů zmiňováno nejčastěji.

Pro děti, které nemají možnost alespoň občas navštěvovat svou biologickou rodinu a vyrůstají v dětském domově, je návštěva a seznámení se s rodinným prostředím jistě velkým přínosem. Vždyť právě na základě poznatků o fungování své rodiny později vytváříme rodinu vlastní. Dítě, které vyrůstá v dětském domově, zkušenost s fungující rodinou nemá. Pravda, děti přichází do dětských domovů z rodin a určitý model rodiny a jejího fungování poznaly. Ale vzhledem k tomu, že tyto děti pochází z afunkčních či dysfunkčních rodin, není zcela v zájmu společnosti, aby tento poznaný model opakovaly ve své rodině.

Pokud však se nezlepší poměry v jejich biologické rodině tak, aby se do ní mohly vrátit zpět či v ní trávit alespoň nějaký čas, nebo nejsou umístěny natrvalo do náhradní rodinné péče, kde jinde mohou poznat jiný model fungování rodiny? V dětském domově, kde se u skupiny dětí střídají 3 a více vychovatelů – někde jen tety, někde i strýcové, těžko. Děti ve skupině mezi sebou vytváří spíš než sourozenecké vztahy, vztahy kamarádké, podobné vztahům ve školní třídě. Vychovatelé se u dětí střídají, vždy je u skupiny přítomný jen jeden z nich. Vychovatelé se mnohdy liší svými výchovnými požadavky na děti a na děti nemívají tolik času, jako je v méněčetné rodině.

S jiným modelem fungování rodiny se děti mohou seznámit v hostitelské péči. Přestože do rodiny jezdí jen na krátké časové úseky, mohou se zde seznámit s běžným chodem domácnosti – s jiným rozdělením domácích prací, než jaké znají z dětského domova, s rolami jednotlivých členů rodiny a jejich vzájemnými vztahy, s pravidly. Mohou se také seznámit s denním režimem, který se může značně lišit od režimu v dětském domově, kde je například stanoven přesný čas všech denních jídel.

V hostitelské péči se dítě také může naučit domlouvat kompromisy a řešit neshody. Toto vše je velkým přínosem do budoucího života dítěte.

6.2.2 Mužský a ženský vzor

Tento přínos jmenovalo několik málo respondentů. Pro někoho však může být tento moment součástí výše zmíněného přínosu, tedy seznámení se s rodinným prostředím.

Děti v dětském domově většinou mají možnost seznámit se jen s ženským vzorem vychovatelky, mužů vychovatelů je v dětských domovech málo. S čím se ale seznámit téměř nemohou je spolupráce muže a ženy při výchově. V hostitelské péči se dítě může seznámit s komunikací a spoluprací hostitelského páru při výchově, při organizování výletů či jiných rodinných akcí. S rozdělením i sdílením mužských a ženských prací v rodině. Může zde poznat jiné partnerské vzory, než jaké poznalo ve své biologické rodině. To je zajisté přínos do budoucího života, pro vytváření partnerských vztahů a pro založení vlastní rodiny.

Dítě zde také pozná, jak se liší role vychovatelky, kterou zná z dětského domova, a role matky a obdobně jak se liší role vychovatele a role otce. Také pozná, jaké činnosti dělá v rodině s dětmi spíše otec a jaké spíše matka.

6.2.3 Vazba na blízkého člověka

Každý k životu potřebujeme vztah s nějakou blízkou osobou. Nejprve touto osobou bývá rodič, nejčastěji matka. Tato osoba nám dává jistotu, bezpečí a lásku. Díky tomuto vztahu můžeme jako děti poznávat svět a později navazovat další vztahy.

Děti, které vyrůstají v dětských domovech, si tento vztah buď nevytvořily a pokud měly vytvořený blízký vztah s někým z rodiny, bývá odebráním dítěte z rodiny zničen. Děti v dětských domovech si mohou pro tento vztah vybrat někoho z vychovatelů či jiných pracovníků dětského domova. V momentě kdy se daný zaměstnanec musí věnovat všem dětem v jeho skupině či plnit jinou práci v rámci dětského domova a má na to vymezený časový úsek, těžko se může plně věnovat

jednomu konkrétnímu dítěti. I když se počty dětí ve skupinách dětských domovů výrazně zmenšily, ještě jsou podstatně vyšší než v běžné rodině.

Hostitelská rodina se danému dítěti může také věnovat jen občas, ale v daném časovém úseku se mu může zpravidla věnovat víc než zaměstnanec dětského domova. Přestože v hostitelské rodině mohou být i děti hostitelů, nemusí hostitelé rozdělovat pozornost mezi tolik dětí jako vychovatel v dětském domově. V hostitelské rodině ale nemusí být žádné jiné děti a hostitelé se tak věnují jen svěřenému dítěti. Dítě má v hostitelské rodině konečně někoho, o koho se nemusí dělit, kdo tam je jen pro něj.

6.2.4 Podpora dětí

Myslím, že moment podpory značně souvisí s výše zmíněným přínosem a to vazbou na blízkou osobu. Pokud se hostitelům podaří navázat důvěrný vztah se svěřeným dítětem, budou se o dítě opravdu zajímat – o to, co ho baví, co by chtělo v životě dělat, ale i to s čím má teď problém a budou mu pomáhat s řešením daných problémů, pravděpodobně se jim může například v oblasti vzdělání dařit motivovat dítě k dalšímu studiu a lepším výsledkům více než pracovníkům dětského domova. Hostitelská rodina má daleko víc prostoru k tomu, aby se dítěti věnovala a pomáhala mu. A v momentě, kdy si s dítětem vytvoří blízký vztah, budou jejich rady pro dítě významnější než rady a snahy o pomoc ze strany vychovatelů v dětském domově.

Hostitelé mohou dítě podporovat v oblasti vzdělání, pracovní přípravy (kdy mu mohou pomáhat s hledáním brigády či praxe) a mohou ho podporovat i po odchodu z dětského domova.

6.2.5 Šance pro starší děti

Hostitelská péče je u nás jedinou alternativou náhradní rodinné péče pro starší děti z dětských domovů, je tedy jedinou možností, jak se starší děti mohou seznámit s fungováním rodiny, s rodinnými rolami, s partnerskými vzorci chování, jak může navázat důvěrný citový vztah, jak předejít psychické deprivaci.

Mladší děti mají šanci na osvojení nebo na umístění do pěstounské péče. Žadatelé o náhradní rodinnou péči dávají přednost mladším dětem, ale straší děti často o trvalé umístění do náhradní rodiny ani nestojí. Pak ovšem, pokud nemohou navštěvovat vlastní rodinu, zůstávají v dětském domově. Poslední možností jak těmto dětem umožnit opustit dětský domov a seznámit se s běžným rodinným životem je právě hostitelská péče.

6.2.6 Možný přechod do pěstounské péče

Toto pozitivum dle mého názoru značně souvisí s tím předchozím. Kromě toho, že žadatelé o náhradní rodinnou péči upřednostňují mladší děti, ty starší nemají o trvalé umístění do náhradní rodiny příliš zájem, upřednostňují spíš návštěvy. Hostitelská péče ale dává možnost po čase přejít do pěstounské péče, pokud si na sebe hostitelé i dítě zvyknou a obě strany mají zájem. Přechod z hostitelské do pěstounské péče není ojedinělým jevem. Jeden z ředitelů uvádí, že zhruba třetina hostitelských vztahů přechází v pěstounskou péči. Ředitelé dětských domovů a pracovníci orgánů sociálně-právní ochrany dětí v rozhovorech uvedli čtyři případy, kdy hostitelská péče přešla do pěstounské. Jedna hostitelská rodina odmítla vyplnit dotazník z důvodu chystaného přechodu do pěstounské péče. Tudíž se v praxi této možnosti opravdu využívá.

Úspěšná pěstounská péče je pro dítě jistě přínosnější než hostitelská péče, protože dítě žije v rodině trvale, musí se podílet na chodu domácnosti a prožije v rodině více situací než v hostitelské péči.

Hostitelská péče tedy může dítěti umožnit dostat se trvale do rodiny, přestože by nejprve s umístěním souhlasit nemuselo. Aby však pěstounská péče byla úspěšná, je nutné, aby si hostitelská rodina se svěřeným dítětem ujasnila, jak to bude vypadat, až u nich bude bydlet. Tím se předejde zklamání a nepochopení si. Motivací žadatelů o hostitelskou péči by ale nemělo být, že chtějí postupně přejít do pěstounské péče, protože dítěti může vztah ve formě návštěv vyhovovat a do pěstounské péče nebude chtít přejít. Aby se tato výhoda hostitelské péče nestala jejím negativem, je nutné o ní komunikovat, aby ani jedna strana nebyla zklamaná z nenaplněného očekávání – hostitelská péče do pěstounské přejít může, ale nemusí.

6.2.7 Prožitky

Tuto oblast uvedli jako přínos všichni hostitelé a někteří ředitelé. Dítě má v hostitelské péči šanci prožívat momenty, které v dětském domově prožít nemůže. Ať už je to dané tím, že některé činnosti nelze se skupinou dětí v dětském domově realizovat, nebo se jedná o individuální péči a zájem o dítě ze strany hostitelů.

Hostitelská péče přináší nové prožitky i hostitelům. Dítě z dětského domova a hostitelská rodina se tak mohou v rámci hostitelské péče obohacovat vzájemně.

6.2.8 Vnitřní naplnění, seberealizace

Tento přínos hostitelské péče ukazuje, že hostitelská péče nemusí být prospěšná jen pro děti z dětských domovů, ale i pro jejich dospělé hostitele.

6.3 Negativa či rizika hostitelské péče

V této kapitole se zaměřím na jednotlivá negativa či rizika, která respondenti uváděli.

6.3.1 Špatná komunikace, spolupráce a nedůvěra

Vzhledem k tomu, že tato forma náhradní rodinné péče není legislativně ukotvena a průběh hostitelské péče je vždy individuální, je velmi důležité o ní mluvit. Mluvit o představách, očekávání a možnostech, které hostitelská rodina nabízí. O hostitelské péči by měli komunikovat všichni zúčastnění – pracovníci příslušných orgánů sociálně-právní ochrany dětí, ředitel dětského domova, žadatelé o hostitelskou péči či již hostitelé a samozřejmě i dítě.

Samotná komunikace ale nestačí, k zabezpečení fungující hostitelské péče je potřebná také vzájemná důvěra a spolupráce. V praxi to takto ideálně ale vždy neprobíhá. Nedostatek komunikace, spolupráce a důvěry pak dává prostor pro vznik některých možných úskalí hostitelské péče.

6.3.1.1 Zklamání z nenaplněného očekávání

Zklamání se může týkat dětí svěřených do hostitelské péče tak i hostitelů. Důležité je mluvit o očekávání dětí i hostitelů ještě před realizací hostitelské péče a dále i v jejím průběhu. Důležité je ošetřit, aby děti ani hostitelé neměli nereálná, nesplnitelná očekávání ohledně hostitelské péče. Dále je důležité vést hostitele i děti, aby spolu mluvili o tom, co by chtěli, co se jim líbí a co se jim nelíbí. Někteří ředitelé uvádí, že se snaží s dětmi i s hostiteli o tom mluvit, připravují je na různé varianty, jak hostitelská péče může vypadat, i na to, že se to také nemusí podařit a hostitelská péče skončí. Snaží se tedy předejít problému přehnaného očekávání, které může vést ke zklamání z dítěte, zklamání z hostitelů, ale i zklamání z hostitelské péče jako takové. Pokud v hostitelské péči dojde k takovému zklamání, které dál není diskutováno a ošetřeno, vede to k ukončení hostitelské péče. Takto ukončená hostitelská péče není přínosem ani pro dítě ani pro hostitele, naopak toto přispívá k negativnímu pohledu na hostitelskou péči jak dítěte, tak i hostitelů.

6.3.1.2 Špatný výchovný vliv na dítě

Toto riziko lze ošetřit komunikací mezi ředitelem dětského domova a hostiteli. Ti by se měli domluvit na určitých pravidlech, které by hostitelé měli během hostitelské péče dodržovat. Jedná se především o dodržování hranic stanovených dětským domovem.

Absence této komunikace či domluvy je patrná ve vyprávění ředitelky dětského domova v Kralupech nad Vltavou o dvou dívkách, které jejich strýc – hostitel pouštěl na diskotéky. Tato paní ředitelka dále uvádí, že „*by hostitelé měli být obeznámeni*“, nikoli že by je ona měla obeznámit. Pravděpodobně i z důvodu nekvalitní komunikace ze strany dětského domova zde nemají dobrou zkušenost s hostitelskou péčí.

6.3.1.3 Organizační riziko

Jak již bylo zmíněno v přehledu odpovědí, toto riziko uvádí pouze jedna pracovnice orgánu sociálně-právní ochrany dětí. Nicméně si myslím, že i toto riziko

s sebou nedostatečná komunikace a spolupráce nese a může mít negativní vliv na dítě.

Jedná se o špatnou spolupráci a komunikaci mezi řediteli dětských domovů a pracovníky orgánů sociálně-právní ochrany dětí. Měli by se domluvit na postupu péče o konkrétní děti a vzájemně svá rozhodnutí respektovat.

Tato pracovníce k tomuto riziku uvádí i příklad chlapce, kterému dětský domov nejprve sehnal hostitelskou rodinu a orgán sociálně-právní ochrany dětí následně pěstounskou rodinu. U chlapce tedy byla hostitelská péče zrušena. Tím byla zpřetrhána i citová vazba, kterou si chlapec na hostitele vytvořil, a bylo daleko těžší ho umístit do pěstounské rodiny, do které nechtěl. Pro chlapce by mohla tato nedostatečná komunikace a spolupráce znamenat ztrátu vztahu s blízkým člověkem, ztrátu pocitu jistoty a bezpečí, které mohl v hostitelské péči získat, a do budoucna by mohl mít problémy s navazováním trvalých vztahů a důvěrou – co kdyby to zase nevyšlo.

V tomto případě komunikace selhala. Pokud by zúčastnění jednali ve prospěch dítěte a nepracovali jen administrativně, mohli u dítěte zjistit, jakou vazbu má na hostitele, a zjistit o co má opravdu zájem. Komunikace na této úrovni je opravdu důležitá.

6.3.2 Brzký konec

Důvodů, proč může hostitelská péče skončit brzy poté, co začala, je mnoho. Dva jsem zmínila již výše, těmi jsou nenaplněné očekávání a nalezení vhodné rodiny pro pěstounskou péči. Dalšími důvody může být vzájemné nepochopení si hostitelů a dítěte, přehodnocení zájmu ze strany hostitelské rodiny nebo odmítnutí hostitelské péče ze strany dítěte.

Pokud si hostitelé a dítě nepochopí a domluví se na ukončení hostitelské péče, nejedná se o vážné riziko hostitelské péče, k nepochopení může dojít ve kterémkoli vztahu, který v životě navážeme. Důležité je, o tom s dítětem i hostiteli mluvit a ošetřit, aby to například nechápali jako vlastní selhání. Podle výpovědí ředitelů dětí na tuto možnost předem připravují.

Další dvě možnosti jsou vždy pro jednu stranu zraňující. Pokud od hostitelské péče odstoupí hostitelé, má to zraňující vliv na dítě. Pro dítě to znamená zklamání, zničení citové vazby, kterou si na hostitele mohlo stihnout vytvořit a do budoucna mu to může způsobit problém v navazování a udržování blízkých vztahů.

Pokud hostitelskou péči odmítne dítě, může to být zklamáním pro hostitele. V tomto okamžiku je opět na místě o tom mluvit. Jedni hostitelé vnímají možnost ukončení hostitelské péče dítětem jako vnášející do vztahu nejistotu. Hostitelé nevědí, jak dlouho bude hostitelská péče ještě trvat. Postrádají tedy v tomto ohledu určitou jistotu, stejně tak tomu je i ze strany dítěte.

6.3.3 Krádeže

Celkem často byly jako riziko uváděny krádeže u hostitelů, které se mohou objevit. Podle příkladů uvedených respondenty bych řekla, že jednou z příčin může být špatné ujasnění pravidel hostitelské péče. Pokud je dítě zvyklé třeba kouřit či jinak pravidelně utrácet přidělené peníze a v hostitelské péči si to koupit nemůže, může pak v rodině začít krást. V tomto směru by mělo být povinností dětského domova dítě na pobyt v hostitelské rodině řádně vybavit včetně kapesného. To podle odpovědí není vždy dodržováno. V jednom rozhovoru s řediteli je dokonce uváděno, že dítěti nárok na kapesné během pobytu v hostitelské rodině nevzniká. To však není pravda. Dalším důvodem ke krádeži může být lítost či spíš závist, že hostitelé a jejich děti mají víc, než může mít dítě v dětském domově.

6.3.4 Přebírání zodpovědnosti za dítě

Hostitelé za dítě v době pobytu mimo dětský domov přebírají zodpovědnost. Vystavují se tak určitému riziku. Zodpovědnost se týká zdravotního stavu dítěte, prostředí, do kterého dítě vodí, náplně programu, který pro dítě připravují, a samozřejmě mají zodpovědnost za dozor nad dítětem a péči o něj.

V oblasti zdraví se nabízí riziko úrazů, které se přirozeně zvyšuje při různých aktivitách. V momentě, kdy by hostitelská péče měla dítěti umožnit zažít různé věci, které v dětském domově nezažije, vystavují se hostitelé riziku úrazu. Toto riziko lze

samozřejmě snížit vhodně zvoleným programem, který respektuje schopnosti dítěte. Jedná se o běžná rizika, kterým jsme vystaveni v každodenním životě.

O něco náročnější může být poskytnutí vhodné péče a dozoru dětem z dětských domovů. Každé dítě je determinováno prostředím, ve kterém vyrůstá, a platí to i pro děti z dětských domovů. Dítě z dětského domova může někdy reagovat nepředvídatelně, nemusí poslouchat hostitele nebo chápat, co po něm hostitel vlastně požaduje. Děti se mohou snažit i utíkat. Aby se hostitel nevystavoval zbytečně velkému riziku při přebírání odpovědnosti za dítě, je opět nutné dbát na dostatečnou komunikaci se zařízením, ze kterého si dítě bere.

6.3.5 Nemožnost výchovného působení

Tuto nevýhodu hostitelské péče uvádí hostitelé, protože se domnívají, že děti výchovně ovlivňuje mnoho různých lidí. V dětském domově se u nich střídají vychovatelky či vychovatelé, ti mohou mít na děti různé nároky. Hostitelé jsou pak již několikrát v pořadí, kdo se snaží dítě vychovat či alespoň nějak ovlivnit.

Osobně si myslím, že tato „nevýhoda“ logicky vyplývá z povahy hostitelské péče. Pokud se hostitelé starají o dítě několik málo dnů v měsíci, mají opravdu velmi malé pole působnosti pro výchovu dítěte. Hostitelé by tedy měli předem počítat s tím, že nebudou vychovateli dítěte. Výchova dítěte není cílem hostitelské péče.

Výchovné snahy hostitelů mohou být užitečné pouze, pokud podporují či vhodným způsobem doplňují výchovu dětského domova. Pokud se však hostitelé budou snažit vychovávat dítě jinak či na něj budou mít jiné požadavky, povede to pouze ke zmatení dítěte.

Dle mého názoru je uvádění tohoto negativa v rozporu s uváděným pozitivem, že se jedná o volnější a méně náročný způsob pomoci. V rámci volnější pomoci lze jen těžko dosahovat takových cílů jako je výchova dítěte. Tento rozpor může poukazovat na to, že hostitelé nemají zcela jasnou představu o hostitelské péči a jejích možnostech.

6.3.6 Nárokování, obtěžování hostitelské rodiny

K tomuto problému může docházet, ale nemyslím, že by se jednalo o častý jev. Ale samozřejmě pokud dítě u hostitelů nalezne zázemí a jistotu, bude se na ně obracet a hledat u nich oporu a podporu i ve chvílích, kdy se dostane do nějakých problémů – například i závislosti, jak naznačují jedni hostitelé v dotazníku.

K nárokování může docházet i při spolupráci hostitelů na akcích dětského domova. Tuto spolupráci uvádí jeden z ředitelů jako pozitivní, osobně si však myslím, že takováto spolupráce narušuje soukromí hostitelského vztahu a může to způsobovat problémy. Dítě je zvyklé, že má hostitele samo pro sebe a nemusí se o ně dělit s ostatními dětmi z dětského domova. V momentě, kdy hostitelé pomáhají s akcemi dětského domova, se toto mění, najednou tam jsou i pro ostatní děti, ne jen pro to, které si berou do hostitelské péče. Takové dítě se může bát, aby si hostitelé například nevybrali někoho jiného do hostitelské péče, může to narušit vznikající vztah. V těchto chvílích může dítě začít hostitele nárokovat pro sebe.

6.3.7 Legislativa

Jak již bylo několikrát zmíněno, hostitelská péče není právně ukotvená, děti jsou do hostitelské rodiny uvolňovány na základě jednoho jediného paragrafu zákona o sociálně-právní ochraně dětí. Ten sice umožňuje děti uvolnit z dětského domova a pustit je do rodiny, ale již nikde není právně upraveno, kdo má jaké povinnosti a práva, jak se má postupovat s žádostí o hostitelskou péči a jak pak má hostitelská péče standardně probíhat (například podle předem dohodnutého plánu plnění).

Toto vidí jako negativní pouze hostitelské rodiny. To může být způsobeno tím, že nevědí, na koho se mají obrátit s případnými potížemi či s žádostí o radu a potřebovali by tedy nějakou pevnější podporu pro poskytování hostitelské péče.

Několik pracovníků orgánu sociálně-právní ochrany dětí mimo nahrávaný rozhovor uvedlo, že není potřeba hostitelskou péči nějak upravovat zákonem, protože žadatelů je málo a je již zažitý určitý postup, jak s nimi pracovat.

Otázkou je, jestli by uzákonění hostitelské péče bylo opravdu tak prospěšné, jak si to představují hostitelé. Hostitelská péče je především o lidech. Jak probíhá,

záleží na hostitelích, dítěti ale do jisté míry i na zájmu ředitele či jiných osob z dětského domova. Ty mohou hostitelům pomáhat, mluvit s nimi o tom, co se v hostitelské péči děje a co by třeba bylo dobré dělat jinak. Pokud o to dětský domov má zájem, komunikuje a spolupracuje s hostiteli již nyní a také zvažuje, zda je umístění dítěte za daných podmínek vhodné. Pokud o hostitelskou péči zájem nemá nebo nějakým způsobem neví, jak či o čem s hostiteli komunikovat, zákon to nevyřeší.

Co by vyřešit mohl, jsou cíle hostitelské péče, podle kterých by ředitelé mohli zvažovat, zda je či není vhodné dítě do hostitelské péče umístit a zda hostitelská péče za daných podmínek bude směřovat k naplnění jejích cílů.

6.4 Uspokojování psychických potřeb

6.4.1 Potřeba stimulace, náležitého zásobení podněty

Tuto potřebu mohou zajisté hostitelé svěřeným dětem uspokojovat více než vychovatelé v dětském domově. Roli opět hraje to, že hostitelé mají více času a prostoru, aby se dítěti mohli věnovat individuálně. Tím, že dítěti připravují program, který v dětském domově nemůže zažít, a zprostředkovávají mu pohled na běžný rodinný život, který dítě také znát nemusí, vystavují hostitelé dítě novým podnětům. V ideálně fungující hostitelské péči mohou hostitelé dítě i motivovat k dalšímu vzdělání či rozvoji určitých dovedností. Mohou mu poskytovat podporu v různých situacích.

Dítě přináší do rodiny také změnu. Najednou je nutné plánovat a vymýšlet program, který může být zcela nový i pro rodinu. Ta tak může spolu s dítětem prožívat a získávat nové zkušenosti a zážitky. Dále je pro rodinu novou situací její občasná rozšíření o jednoho člena.

Pokud hostitelská péče funguje správně, měla by dle mého názoru uspokojit tuto potřebu jak u dítěte, tak jeho dospělých hostitelů.

6.4.2 Potřeba smysluplného světa

Tuto potřebu mohou částečně uspokojovat hostitelé dítěti a to tím, že ho seznamují s běžným světem mimo dětský domov, kterému nemusí všechny děti z dětského domova rozumět. Hostitelé jsou vlastně jakýmsi průvodci dítěte v běžném světě, učí jej, podle jakých pravidel se řídíme, co následuje po jejich porušení, jak probíhá komunikace v rodině, mezi partnery a mnoha dalším věcem. Dítě v hostitelské péči má možnost pochopit svět mimo dětský domov.

Z některých odpovědí hostitelů lze usuzovat, že i hostitelům může hostitelská péče tuto potřebu částečně saturovat. Pomoc dítěti a péče o dítě přináší hostitelům do života další smysl.

6.4.3 Potřeba životní jistoty

Jak již bylo jednou zmíněno, tato potřeba je naplňována zejména v rodinném prostředí, kde se vytváří hluboké a trvalé citové vztahy. K vytvoření obdobného vztahu může dojít i v hostitelské péči. Respondenti několikrát uvedli, že dítě může najít v hostitelské péči svou blízkou osobu a navázat s ní blízký citový vztah. Tento vztah pravděpodobně nedosahuje plně kvalit vztahu rodiče s dítětem, ale je jeho obdobou a může dítěti z dětského domova poskytnout pocit jistoty. Na základě teorie potřeb autorů Matějčka a Langmeiera v teoretické části uvádím, že na základě uspokojení této potřeby jsme schopni cílevědomé poznávací, pracovní i společenské aktivity. Tyto prvky lze hledat v příběhu romského chlapce zmíněného v rozhovoru s paní Adámkovou. Romský chlapec po dvou zklamáních našel hostitelskou rodinu, která ho podporuje, a přestože jeho původním záměrem bylo vyučit se a opustit dětský domov, bude v letošním roce maturovat na střední škole a podá si přihlášku na vysokou školu. Je tedy možné předpokládat, že v tomto případě k saturaci této potřeby hostitelská péče opravdu přispěla.

Jiné to je z pohledu hostitelů. Ti naopak uvádějí, že vědomí toho, že dítě může od hostitelské péče kdykoli odstoupit, jim přináší spíše nejistotu. Přitom hostitelé, kteří toto uvádí mezi nevýhodami hostitelské péče, mají dítě v péči již poměrně dlouho a dalo by se tedy předpokládat, že se citový vztah mezi hostiteli a dítětem již vytvořil a mohou také prožívat pocit jistoty v tomto vztahu. Ale není

tomu tak, nebo zajisté není tento hluboký citový vztah oboustranný. Obdobně tuto situaci ale mohou hodnotit i děti svěřené do hostitelské péče.

Správně fungující hostitelská péče může potřebu životní jistoty do jisté míry uspokojovat, ale přílišnou jistotu tato forma náhradní rodinné péče nejspíš nepřináší.

6.4.4 Potřeba identity

Identita se ve věku, kdy jsou děti svěřovány do hostitelské péče, vyvíjí nejprve na základě vlastních zkušeností se sebou samým, na základě názorů, hodnocení a postojů druhých. Dětská identita se odvíjí i od sociálních skupin, do kterých dítě patří. Děti již vědí, že identita je stálá, pořád to budou ony. U dětí předpubertálního věku se rozvíjí pohlavní identita, která souvisí s počátky rodičovského chování. Posléze si pubescenti vlastní identitu aktivně budují. Nejčastějším způsobem k vytvoření nové identity je srovnávání se s druhými a také introspektivní poznávání vlastních vlastností a schopností. (Vágnerová, 1999)

Hostitelská péče může tuto potřebu částečně uspokojovat u mladších dětí, které si identitu ještě utváří na základě názorů, hodnocení a postojů druhých lidí, kdy by hostitelé mohli dítěti pomoci budovat si kladné sebepojetí a kladný vztah k sobě samému. Částečně také může napomáhat uspokojení této potřeby možná identifikace s hostitelem stejného pohlaví a jeho rolí v rodině, to by mohlo do budoucna pomoci rozvoji rodičovského chování.

6.4.5 Potřeba otevřené budoucnosti

Z odpovědi jednoho hostitele a to, že „dítě někam směřuje“, lze usuzovat, že hostitelská péče může tuto potřebu částečně uspokojovat u hostitelů.

Myslím si ale, že uspokojování této potřeby prostřednictvím hostitelské péče je velmi malé. Do jisté míry může hostitelská péče tuto potřebu saturovat dítěti ve smyslu, že ho hostitelé naučí plánovat program a postupně si plánovat i vlastní budoucnost. Schopnost plánování může některým dětem z dětského domova dělat problém.

7 Shrnutí

Pro přehlednost uvádím výsledky šetření v tabulkách.

Pozitiva

	Ředitelé dětských domovů	Pracovnice orgánu sociálně-právní ochrany dětí	Hostitelé
Seznámení s fungující rodinou a rodinným prostředím	4	4	2
Mužský a ženský vzor	2	2	—
Vazba na blízkého člověka	3	3	—
Podpora dětí	2	2	—
Šance pro starší děti	2	2	—
Možný přechod do pěstounské péče	1	2	—
Prožitky	2	2	3
Vnitřní naplnění, seberealizace	—	3	3

Negativa či rizika

	Ředitelé dětských domovů	Pracovnice orgánu sociálně-právní ochrany dětí	Hostitelé
Špatná komunikace	4	—	—
Brzký konec	1	2	1
Krádeže	2	1	1
Přebírání zodpovědnosti	—	1	1
Nemožnost výchovného působení	—	—	2
Nárokování, obtěžování hostitelské rodiny	—	1	1
Legislativa	1	—	1

Ředitelé dětských domovů i pracovnice orgánů sociálně-právní ochrany dětí uvádějí víc pozitiv než negativ, jsou si jen málo vědomi možných negativ či rizik, která s sebou hostitelská péče přináší. To dává těmto rizikům více prostoru pro jejich vznik. Protože pokud si jsme vědomi rizik, můžeme proti nim preventivně postupovat, můžeme se snažit je nějakým způsobem ošetřit. Pokud si je však neuvědomujeme, jen těžko můžeme zabránit jejich vzniku.

S neuvědomováním rizik se v některých případech objevuje i nepochopení hostitelské péče. Příkladem může být hostitelská péče u chlapce, kterého si do hostitelské péče vzali rodiče jeho přítelkyně. Vzhledem k tomu, že vztahy pubescentních jedinců nebývají dlouhého trvání, ani hostitelská péče v tomto případě není perspektivní. Dítěti takováto forma hostitelské péče může spíš uškodit než pomoci. Jako v již několika zmíněných případech, i zde dojde ke zklamání dítěte z ukončení vztahu s hostitelskou rodinou a může dojít k pozdějším problémům s navázáním a udržením blízkého vztahu.

Hostitelé uvádí více kategorií rizik a méně kategorií pozitiv. Oboje však uvádí především ve vztahu k sobě a ne ve vztahu ke svěřeným dětem, což je oproti

ředitelům a sociálním pracovnícím velký rozdíl. Současně to ale může svědčit o tom, že se nad hostitelskou péčí příliš nezamýšlí, když ji dokážou vidět jen ze své strany.

Přestože uvádí více kategorií negativ, v žádné z nich se plně neshodují. Povědomí o rizicích je tedy různé a závisí nejspíš na konkrétních zkušenostech hostitelské rodiny. Z pozitiv uvádí sice jen tři kategorie, ale zato se na nich shodli, pouze však jednu kategorii uvádí jako prospěšnou pro dítě. Nemusí si tedy uvědomovat potenciál hostitelské péče a neví, co vše mohou dítěti nabídnout.

Ředitelé mají na hostitelskou péči obdobný náhled jako pracovníce orgánu sociálně-právní ochrany dětí. Výrazně se shodují ve všech kategoriích pozitiv (jediné, co ředitelé neuvádí je seberealizace a to z důvodu, že součástí rozhovoru s nimi nebyla otázka „Co přináší hostitelská péče hostitelské rodině?“). V rizicích se již tolik neshodují. Výrazně se rozchází v riziku špatné komunikace, na kterém se shodli téměř všichni ředitelé, ale neuvedla ho ani jedna sociální pracovníce. V některých výpovědích sociálních pracovníc toto riziko zaznívá v příbězích, některé ho pojmenovávají odlišně, vidí problém jinde než v komunikaci, jiné si ho neuvědomují vůbec. Dále sociální pracovníce stejně jako hostitelé vidí rizika hostitelské péče ve vztahu k hostitelům. To je opět rozdíl oproti ředitelům, kteří uvádí rizika hostitelské péče z hlediska dítěte.

Neuvědomování si rizika vyplývajícího z nedostatečné komunikace u hostitelů i u sociálních pracovníc může způsobovat problémy při realizaci hostitelských péčí.

Uspokojování základních psychických potřeb

	Ředitelé dětských domovů	Pracovnice orgánu sociálně-právní ochrany dětí	Hostitelé
Potřeba stimulace	2	4	3
Potřeba smysluplného světa	4	4	2
Potřeba životní jistoty	3	3	—
Potřeba identity	—	—	—
Potřeba otevřené budoucnosti	—	—	1

V otázce saturace potřeb se opět odpovědi ředitelů a sociálních pracovníků velmi podobají. Podle jejich výpovědí se shodují na třech možných uspokojovaných potřebách, z toho potřeba stimulace může být uspokojována i u hostitelů. Hostitelé se se skupinou ředitelů a sociálních pracovníků shodují v možnosti uspokojování dvou potřeb – potřeby stimulace a potřeby smysluplného světa, uspokojování potřeby životní jistoty v jejich odpovědích nikde nezaznívá, v jednom případě tuto možnost dokonce negují. Oproti první skupině hostitelé v jednom případě uvádí možnost alespoň částečného uspokojení potřeby životní perspektivy.

Závěr

Nyní se vrátím k cílům, které jsem si stanovila na začátku šetření. Prvním cílem bylo zjistit, zda podle názorů respondentů převládají výhody či nevýhody plynoucí z hostitelské péče. Z provedeného šetření plyne, že pozitiva a negativa, která s sebou hostitelská péče přináší, jsou vyrovnaná.

Druhým cílem bylo zjistit, zda hostitelská péče je schopna saturovat alespoň některé základní psychické potřeby. Podle informací od respondentů soudím, že hostitelská péče do jisté míry může saturovat potřebu stimulace a to jak u dětí tak i u hostitelů, dále potřebu smysluplného života také jak u dětí, tak i u hostitelů, a pouze u dětí může uspokojit potřebu životní jistoty. Z odpovědi jednoho z hostitelů lze soudit, že někdy může hostitelská péče uspokojovat i potřebu otevřené budoucnosti.

V rámci porovnávání skupin jsem zjistila, že se podskupina ředitelů a podskupina pracovníků orgánu sociálně-právní ochrany dětí v odpovědích velmi shodují. Rozdíly mezi nimi jsou v uvědomování si rizika špatné komunikace a dále také v tom, že ředitelé posuzují hostitelskou péči z pohledu dítěte, kdežto některé sociální pracovníce ji posuzují především v otázce rizik z pohledu hostitelů.

Nepotvrdila se tedy moje domněnka, že pracovníce orgánu sociálně-právní ochrany dětí budou hodnotit hostitelskou péči objektivněji než ředitelé, které budou ovlivňovat konkrétní zkušenosti s hostitelskou péčí a častý kontakt s dětmi, které jsou umístěné do hostitelské péče. Naopak pravděpodobně právě díky kontaktům s dětmi, které jsou umístěné do hostitelské péče, a bližšími zkušenostmi s hostitelskou péčí, ředitelé uvádí riziko špatné komunikace, které takto nepojmenovává ani neuvádí žádná ze sociálních pracovníků. Toto riziko vnímám osobně jako významné.

Větší rozdíly jsou mezi skupinou hostitelů a skupinou lidí, kteří hostitelskou péči zastřešují. Hostitelé uvádí více kategorií negativ, uvádí méně kategorií pozitiv a rozchází se s druhou skupinou v pohledu na uspokojování dvou potřeb a to potřeby životní jistoty a potřeby otevřené budoucnosti. Hostitelé se na hostitelskou péči dívají jen ze svého úhlu pohledu a příliš se nezamýšlí nad přínosem a negativy či riziky hostitelské péče pro děti. Hostitelskou péči hodnotí o něco kritičtěji než

skupina ředitelů a sociálních pracovníků, kteří mají spíše tendenci vidět hostitelskou péči pozitivně až možná nekriticky pozitivně.

Osobně si myslím, že hostitelská péče může být velkým přínosem pro děti vyrůstající v dětském domově. Ze získaných informací však jasně plyne, že tomu tak v současné praxi vždy není. Aby hostitelská péče byla opravdu přínosem, muselo by dojít k určitým změnám v náhledu na její možnosti.

Do budoucna by bylo vhodné ujednotit cíle a možnosti hostitelské péče. Pokud by v budoucnu byla hostitelská péče uzákoněna, bylo by jistě přínosné uzákonit jednotné požadavky na hostitele a tedy stejný postup na všech orgánech sociálně-právní ochrany dětí. Jako důležité také vnímám ujasnění, kdo by měl jednat s hostiteli a dětmi o hostitelské péči, o jejím průběhu a plánování. Z vedených rozhovorů nevyplývá, kdo tuto činnost zajišťuje v současné době. Plánování průběhu hostitelské péče a jednotlivých setkání dopředu, by také bylo vhodné zákonem ošetřit. Do vztahu by to mohlo přinést více jistoty. Některé dětské domovy tuto možnost využívají již v současnosti. Otázkou je, proč jistou perspektivu hostitelské péče nevyžadují všichni.

Další důležité informace by jistě přinesl i výzkum realizovaný mezi dětmi, které hostitelskou rodinu navštěvují či navštěvovaly.

Seznam literatury

CARR, A. (1999). *The handbook of Child and Adolescent Clinical Psychology: A Contextual Approach*. New York: Routledge.

ELLIS, A. R., DULMUS, N. C., & WODARSKI, J. (2003). *Essentials of Child Welfare*. New Jersey: John Wiley & sons.

GABRIEL, Z., & NOVÁK, T. (2008). *Psychologické poradenství v náhradní rodinné péči*. Praha: Grada.

LANGMEIER, J., & MATĚJČEK, Z. (1968). *Psychická deprivace v dětství*. Praha: Státní zdravotnické nakladatelství.

MATĚJČEK, Z. (1994). *Co děti nejvíc potřebují*. Praha: Portál.

MATĚJČEK, Z., & LANGMEIER, J. (1986). *Počátky našeho duševního života*. Praha: Panorama.

MATĚJČEK, Z., & LANGMEIER, J. (1981). *Výpravy za člověkem*. Praha: Odeon.

MATĚJČEK, Z., KOLUCHOVÁ, J., BUBLEOVÁ, V., KOVAŘÍK, J., & Benešová, L. (2002). *Osvojení a pěstounská péče*. Praha: Portál.

PROVAZNÍKOVÁ, H. (2002). *Náhradní rodinná péče*. Praha: Česká společnost na ochranu dětí.

VÁGNEROVÁ, M. (1999). *Vývojová psychologie*. Praha: Karolinum.

Zákon č. 359/1999 Sb. O sociálně-právní ochraně dětí